

ХҮНИЙ ЭРХИЙН БОЛОВСРОЛ ОЛГОХ ТОГТОЛЦОО БА ПАРЛАМЕНТЫН ОРОЛЦООНЫ ТАЛААРХ ХАРЬЦУУЛСАН СУДАЛГАА

*Ц.Норовдондог (Ph.D), Д.Жигваагүнсэл,
Д.Амаржаргал (Ph.D), Б.Батцэцэг*

АГУУЛГА

УДИРТГАЛ

СУДАЛГААНЫ ХУРААНГУЙ

СУДАЛГААНЫ ХЭСЭГ

Нэг. Хүний эрхийн боловсрол, түүний ач холбогдол

- Хүний эрхийн боловсрол ба бодлогын баримт бичгүүд
- Хүний эрхийн боловсрол гэж юу вэ?
- Хүний эрхийн боловсролын ач холбогдол

Хоёр. Хүний эрхийн боловсрол олгох тогтолцоо ба хөтөлбөр

- Хүний эрхийн боловсрол олгох тогтолцоо
- Хүний эрхийн боловсролын хөтөлбөр

Гурав. Парламентын хүний эрхийн боловсрол олгох тогтолцоо, арга хэлбэр,
бусад орнуудын туршлага

- Хүний эрхийн боловсрол олгоход парламентын оролцоо
- Бусад орнуудын парламентаас хүний эрхийн боловсролыг хэрхэн олгож буй
талаарх туршлага (Австрали, Их Британи, БНСУ)

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

ТОВЧИЛСОН ҮГ

НҮБ	Нэгдсэн Үндэстний Байгууллага
ХЭК	Хүүхдийн эрхийн конвенц
ХЭҮК	Хүний эрхийн үндэсний комисс
ХЭТТ	Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал
ХЭХҮХ	Хүний эрхийг хангах үндэсний хөтөлбөр
ХЭБ	Хүний эрхийн байгууллага
ХЭБДХ	Хүний эрхийн боловсролын дэлхийн хөтөлбөр
ХЭБСТТ	Хүний эрхийн боловсрол, сургалтын тухай тунхаглал
ЭЯГБХУТК	Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах тухай конвенц
ЭЗНСЭТОУП	Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн тухай олон улсын пакт

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

УДИРТГАЛ

Судалгааны сэдвийн хүрээнд хүний эрхийн боловсрол гэж юу вэ, түүний ач холбогдол, хүний эрхийн боловсрол олгодог нийтлэг тогтолцоо, арга хэлбэрүүд болон бусад орнуудын парламентаас хүний эрхийн боловсрол хэрхэн олгож буй талаарх туршлагыг судлав. Нийтлэг асуудлын хүрээнд, олон улсын хүний эрхийн боловсрол олгохтой холбоотой баримт бичгүүд, НҮБ-ын хүний эрхийн боловсролын гарын авлага, зөвлөмж зэрэг олон улсад дагаж мөрддөг баримт бичиг, гарын авлагуудыг судалсан бол бусад орны туршлагын хүрээнд, судалгаанд авагдсан орнуудын хууль эрх зүйн орчин, практик туршлагыг холбогдох мэдээллийн эх сурвалжуудын хүрээнд судалсан болно.

Судалгааны бүтэц: Судалгаа нь 3 хэсгээс бүрдэнэ. Нэгдүгээр хэсэгт, хүний эрхийн боловсролын талаарх үндсэн ойлголт, ач холбогдол, олон улсын баримт бичгүүдийн талаарх мэдээлэл, Хоёрдугаар хэсэгт, хүний эрхийн боловсрол олгох тогтолцоо, арга хэлбэр, хэрэгжүүлэх арга замын талаарх мэдээлэл, Гуравдугаар хэсэгт хүний эрхийн боловсрол олгоход парламентаас хэрхэн оролцдог талаарх туршлагыг Австрали, БНСУ, Их Британи зэрэг орнуудын жишээн дээр авч үзсэн болно.

Түлхүүр үг: *Хүний эрхийн боловсрол, Парламентын хүний эрхийн боловсролын хөтөлбөр, Хүний эрхийн боловсролд парламентын оролцоо, НҮБ-ын хүний эрхийн боловсролын хөтөлбөр, тунхаглал, баримт бичгүүд*

Keywords: *Human Rights Education, Parliamentary Human Rights Education Program, Parliamentary Participation in Human Rights Education, UN global human rights education program*

СУДАЛГААНЫ ХУРААНГУЙ

Хүний эрх нь бүх улс үндэстэн, ард түмний хувьд нийтлэг үнэт зүйлс, зайлшгүй дагаж мөрдөх хэм хэмжээ мөн тул улс үндэстнүүд хүний эрхийг хамгаалах үндсэн зарчим, түүнийг хэрэгжүүлэхтэй холбоотой зохицуулалтыг хууль тогтоомж, эрх зүйн хэм хэмжээний акт, үндэсний хөгжлийн бодлого, хөтөлбөртөө тусган хэрэгжүүлж, холбогдох хууль тогтоомж, олон улсын гэрээ, конвенцоор хамгаалсан байдаг. Эдгээр эрх зүйн хэм хэмжээ, хууль тогтоомж, бодлого, хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг хангаж, цаашид төгөлдөржүүлэх үндсэн нөхцөл нь хүн өөрөө эрхээ сайн мэдэж, хэрэгжүүлэх явдал буюу хүний эрхийн боловсролыг дээшлүүлэх тухай асуудал юм.

Хүний эрхийг хүлээн зөвшөөрөх, хүндэтгэх, хангах, хамгаалах, хөхиүлэн дэмжих үүргийг төр, засгийн газрууд хүлээдэг болохыг олон улсын хүний эрхийн гэрээнүүдэд өргөнөөр тусгаж, эрх хэмжээг нь тодорхойлж өгсөн байдаг бол хүний эрхийн боловсрол нь уг үүрэг хариуцлагыг хангах үндсэн хэрэгсэл болдог байна.

Хүний эрхийн боловсрол нь хүний эрхэм чанар ба үнэт зүйлс, аливаад хандах хандлагыг төлөвшүүлдэг, зан үйлийг сайнаар өөрчилж, нийгмийн шударга ёсыг бэхжүүлдэг, хүмүүс, аливаа үндэстэн хоорондын эв санааны нэгдлийг бий болгодог, мэдлэг олгож, задлан шинжлэх ур чадварыг хөгжүүлдэг, суралцагчдын оролцоог хангасан боловсролыг олгодог гэх зэрэг олон талын ач холбогдолтой юм.

1994 оны 12-р сард хуралдсан НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн чуулганаас НҮБ-аас анх удаа Хүний эрхийн боловсролын 10 жилийг (1995-2005) тунхаглан зарласан бөгөөд хүний эрхийн боловсрол бол нийгмийн бүхий л түвшинд тэгш эрхийг ханган баталгаажуулах чухал арга хэрэгсэл тул хүний эрхийн боловсрол олгоход төрийн болон

төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоод, иргэний нийгмийн бүх байгууллага, хувь хүмүүс бүгд оролцох шаардлагатайг онцлон тэмдэглэсэн.¹⁵⁰

Энэ хугацаанд НҮБ-аас албан ёсны сургуулийн тогтолцоо, түгээмэл болон насанд хүрээчдийн боловсролоор дамжуулан хүний эрхийн талаарх мэдээллийг хүн бүрт хүртээмжтэй байлгахыг бүх гишүүн орнуудаас шаардаж, дэмжиж иржээ.

Үүний дараа 2004 онд хүний эрхийн боловсрол олгох үйл ажиллагааг нэгдсэн удирдамж, чиглэлээр хангах зорилгоор НҮБ-ын Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал, Парисын зарчим, хүний эрхийг хангах бусад олон улсын баримт бичиг, гэрээ, конвенцуудад тулгуурлан НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн чуулганаас хүний эрхийн боловсрол олгох стратеги, төлөвлөгөөг агуулсан олон улсад дагаж мөрдөх Дэлхийн Хүний эрхийн боловсролын хөтөлбөр (2004 оноос хойш), Хүний эрхийн боловсрол, сургалтын тунхаглал (2011) зэрэг баримт бичгүүдийг батлан хэрэгжүүлж байна.¹⁵¹ Эдгээр хөтөлбөр, тунхаглал, түүнийг хэрэгжүүлэх ажлын төлөвлөгөө нь дэлхийн улс орнуудад хүний эрхийн боловсролыг үе шаттайгаар олгох, зорилтот бүлгүүдийн эрхийг хамгаалах, тэдэнд хүний эрхийн талаарх мэдлэг ойлголт өгөх, тэгш боломжийг хангах бодлогын гарын авлага, нэгдсэн удирдамж, чиглэл болон ашиглагдаж байна.

Хүний эрхийн боловсролын дэлхийн хөтөлбөр нь 2004 оноос эхлэн 4 үе шаттайгаар хэрэгжиж байгаа бөгөөд хөтөлбөрийн үе шат бүхэнд хэрэгжүүлэх бодлого, зорилтуудыг нэгдсэн журмаар гаргаж дэлхийн улс орнуудад хэрэгжүүлэхийг уриалж ирсэн. 2005-2009 онд хэрэгжүүлсэн хөтөлбөрийн 1-р үе шатны төлөвлөгөөнд хүний эрхийн боловсролын агуулгыг бага болон дунд боловсролын тогтолцоонд тусгах, 2010-2014 оны хөтөлбөрийн 2-р шатны төлөвлөгөөнд дээд боловсролын тогтолцоо, төрийн албан хаагчид, хууль сахиулах байгууллага, цэрэг, цагдаагийн ажилтнуудын сургалтын хөтөлбөрт тусгах, сургагч багш нарыг бэлтгэх, 2015-2019 оны 3-р шатны төлөвлөгөөнд хэвлэл мэдээллийн салбарын мэргэжилтнүүд, сэтгүүлчдэд зориулсан хүний эрхийн боловсролын асуудлыг онцлон тусгасан бол 2020 оноос эхлэн хэрэгжиж байгаа хөтөлбөрийн 4-р шатны төлөвлөгөөнд хүний эрхийн боловсрол олгох үйл ажиллагаанд залуучуудыг татан оролцуулах, оролцооны олон талт аргуудад тулгуурласан аргаар хүний эрхийн боловсрол олгох, мөн түүнчлэн хүний эрхийн боловсрол олгох хөтөлбөрийг “Тогтвортой хөгжлийн зорилго-2030” бодлогын баримт бичгийн 4.7-д тусгасан зорилтыг хэрэгжүүлэхэд чиглүүлэх шаардлагатай байгааг онцолсон.

Хүний эрхийн дэлхийн хөтөлбөрийн үе шат бүхэнд дэвшүүлсэн зорилго, онцлон анхаарах сэдвүүд өөр өөр байгаа бөгөөд 2020-2024 онд хэрэгжүүлэх хөтөлбөрийн гол сэдвүүд нь **тэгш байдал, хүний эрх, үл ялгаварлал, харилцан бие биенээ хүндлэх, хүртээмжтэй байх хандлагыг төлөвшүүлэхэд** чиглэгдэж байна.

Энэхүү 4-р шатны хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх ажлын төлөвлөгөөг НҮБ-ын Хүний эрхийн дээд комиссын ажлын албанаас боловсруулж байгаа бөгөөд энэ хүрээнд дараах ажлууд хийгдсэн байна. Үүнд:

- “Хүний эрхийн боловсролын хүч” олон улсын нээлттэй портал сайтыг 2018 онд нээн ажиллуулж байна. Уг нээлттэй эх сурвалжаас хүний эрхийн боловсролыг виртуал хэлбэрээр олгох гарын авлага, материал, баримтат кино болон төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх, идэвхжүүлэхтэй холбоотой заавар зөвлөмж, холбогдох мэдээллийг авч ашиглах боломжтой болсон. (<https://www.power-humanrights-education.org>)

¹⁵⁰ <http://hrlibrary.umn.edu/edumat/hreduseries/hrhandbook/part1B.html>

¹⁵¹ <https://www.ohchr.org/en/issues/education/training/compilation/pages/listofcontents.aspx>

- Хүний эрхийн байгууллагуудаас хүний эрхийн боловсролын үндэсний хөтөлбөрийн хэрэгжилтэнд мониторинг хийх шалгуур үзүүлэлтүүдийг боловсруулан баталсан.
- Хүний эрхийн боловсролын дэлхийн хөтөлбөрийн 4-р үе шатыг хэрэгжүүлэх төрийн болон төрийн бус байгууллагуудын эвсэл буюу “HRE-2020 санаачилга” олон улсын байгууллага байгуулагдаж хүний эрхийн боловсрол олгох үйл ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлэх зорилготой ажиллаж байна.¹⁵²

Хүний эрхийн үндэсний байгууллагууд дээрх хөтөлбөр, тунхаглалыг хариуцан хэрэгжүүлэх үүрэг хүлээх бөгөөд энэ үүрэг хариуцлагынхаа хүрээнд төрийн болон хувийн, олон нийтийн байгууллагуудтай хамтран ажилладаг.

Судалгаанд авагдсан орнуудаас, Их Британийн үндэсний хэмжээний хүний эрхийн байгууллагууд болох Тэгш эрх ба хүний эрхийн комисс, Шотландын хүний эрхийн комисс, Умард Ирландын хүний эрхийн комисс, БНСУ-ын Хүний эрхийн үндэсний комисс, Австралийн Хүний эрхийн үндэсний комисс, Хүний эрхийн боловсролын үндэсний хороо, Хүний эрхийн боловсролын зөвлөл зэрэг байгууллагууд хүний эрхийг хамгаалах, түүнийг сурталчлах үндсэн үүргийг хэрэгжүүлэх бөгөөд хүний эрхийн боловсролыг олон нийтэд олгох, хувь хүний эрхийг хамгаалах, хүний эрх хамгаалагдаж буй эсэхэд хяналт тавих зэрэг үүргийг хэрэгжүүлж, төрийн байгууллагуудаас хүний эрхийг дээдэлсэн үйлчилгээ үзүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэн ажилладаг байна.

Хүний эрхийн байгууллагууд нь хүний эрхийн боловсролыг бүх нийтэд олгох зорилтын хүрээнд хүний эрхийн боловсролын агуулгыг ерөнхий боловсролын сургууль болон их дээд сургуулийн хичээлийн хөтөлбөрт тусгах, сургагч багш нарыг бэлтгэх, төрийн албан хаагчдын хүний эрхийн боловсролыг дээшлүүлэх, мэдлэг олгох хөтөлбөрт сургалт явуулах, хэвлэл мэдээлэл, сэтгүүл зүйн салбараар дамжуулан хүний эрхийн боловсролыг сурталчлах зэрэг ажлуудыг нийтлэг (Австрали, Их Британи, БНСУ) байдлаар зохион байгуулдаг байна.

Хүний эрхийн боловсрол олгох хэлбэр нь албан болон албан бус боловсрол, албан бус насан туршийн боловсролын хэлбэртэй байх бөгөөд аргын хувьд сургалтын, мэдээллийн, нөлөөллийн, чиглүүлэх зэрэг олон талт аргуудыг ашигладаг байна. Албан боловсролыг Засгийн газраас хэрэгжүүлж, Хүний эрхийн комисс нь түүнд хөндлөнгийн хяналт тавьдаг байна. (Австрали)

Хүний эрхийн боловсрол олгох хөтөлбөрийн агуулгын хувьд, тухайн улсын хүний эрхийн хөгжлийн түвшин, улс төрийн орчин, үндэсний онцлог, соёлын ялгаатай байдал, эрх зүйн тогтолцоо зэрэг олон хүчин зүйлсээс шалтгаалан ижил, эсхүл нэгдсэн стандарт агуулгатай байх боломжгүй хэдий ч ерөнхийдөө хүний суурь үнэт зүйлсийг төлөвшүүлэх, хүний эрхийг хамгаалах стратегид тулгуурласан байх ёстой. Түүнчлэн хүний эрхийн боловсролын агуулгад тэгш боломж, үл ялгаварлах асуудлуудыг зайлшгүй тусгасан байх ёстой гэж үздэг¹⁵³ байна.

¹⁵² <http://www.hre2020.org/node/46>

¹⁵³ http://www.mn-nhrc.org/files/setguul_2005_03.pdf

Судалгаанд авагдсан орнуудын хүний эрхийн боловсрол олгох тогтолцоог тоймлон авч үзвэл:

Хүснэгт 1.

№	Улсын нэр	Боловсрол олгодог хэлбэр	Боловсрол олгож буй байдал
1	Австрали	- бага, дунд боловсролоор - их дээд сургуулиар - албан бус сургалтаар	Албан боловсролыг Засгийн газраас бүх шатны боловсролын байгууллагаар дамжуулан олгох ба албан бус боловсролыг Хүний эрхийн комиссоос олгодог. Ингэхдээ хүний эрхийн төрийн болон төрийн бус байгууллагууд хамтран бизнес эрхлэгч, төрийн албан хаагч, олон нийтийн зорилтот бүлгүүдэд өөр өөрсдийн ажлын байр, үйл ажиллагааны явцад хүний эрхийг хэрхэн хангах, хамгаалах талаар мэдлэг, боловсрол олгох сургалтыг тогтмол явуулдаг байна.
2	Их Британи	- бага, дунд боловсролоор - их дээд сургуулиар - албан бус сургалтаар	Хүний эрхийн боловсролыг бүх шатны сургалтын үндэсний хөтөлбөрт тусгаж албан боловсролоор олгодог ба “Иргэний боловсрол” хичээлээр олгодог. Түүнчлэн нийт хүн амын дундах хүний эрхийн талаарх мэдлэг дээшлүүлэх сургалт, төрийн албан хаагчдын анхан шатны сургалт, мэргэжил дээшлүүлэх зэрэг сургалтуудыг явуулдаг. Ингэснээр төрийн үйлчилгээнд хүний эрхийг дээдлэх чухал ач холбогдолтой гэж үздэг.
3	БНСУ	- бага, дунд боловсролоор - их дээд сургуулиар - албан бус сургалтаар	Иргэний болон ёс суртахууны боловсролоор дамжуулж ерөнхий боловсролын сургуулийн хөтөлбөрт хүний эрхийн боловсролыг тусгадаг. Хүний эрхийн иргэний нийгмийн байгууллага, сургалтын институтээс сургагч багш бэлтгэх урт, богино хугацааны дунд болон ахисан түвшний сургалтуудыг зохион байгуулах ба сургагч багш нарт хүний эрхийн тухай ойлголт, ялгаварлан гадуурхалт, захиргаа ба хүний эрх, хүний эрхийн тогтолцоо, хүний эрх, эрх чөлөө зэрэг өргөн сэдвээр хичээлүүд ордог.

Хүний эрхийн боловсролд парламентын оролцооны хувьд, парламентаас хүний эрхийн боловсрол олгох үүргийг шууд хэрэгжүүлдэггүй хэдий ч хууль тогтоох, хянан шалгах, төлөөлөл хэрэгжүүлэх бүрэн эрхийнхээ хүрээнд хүний эрхийг хангах эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх, парламентын байнгын болон хамтарсан хороодоор дамжуулан хүний эрхийн хэрэгжилтэнд хяналт тавих зэргээр оролцдог. Түүнчлэн парламентаас хүний эрхийн боловсролын үндэсний хөтөлбөр батлах, хэрэгжилтэнд хяналт тавих, төлөөллийн чиг үүргийнхээ хүрээнд иргэд сонгогчид, хүүхэд залууст чиглэсэн сургалт, мэдээлэл, танин мэдэхүйн мэдлэг олгох үйл ажиллагааг парламентын боловсрол олгох хөтөлбөрийн хүрээнд хэрэгжүүлдэг туршлага байна.

Судалгаанд авагдсан орнуудын туршлагаас үзвэл, Их Британийн Парламентын Хүний эрхийн хамтарсан хороо нь хүний эрхийн боловсрол олгох, сурталчилгаа хийх зэрэг ажилд шууд оролцдоггүй. Учир нь парламентын хууль тогтоомжинд хяналт тавих, дүгнэлт гаргах зэрэг үндсэн үүрэгт нөлөөлж болзошгүй гэж үздэг. Австралийн парламентын хувьд, Хүний эрхийн комиссын хүний эрхийн боловсрол олгох үйл ажиллагааны тайланг хэлэлцэн тухайн асуудлаар тогтоол гаргах байдлаар оролцдог бол БНСУ-д Хүний эрхийн комиссын бүрэлдэхүүнд Үндэсний Ассамблейн гишүүд (11 комиссарын 4 нь) ордог бөгөөд Комиссын даргыг Үндэсний Ассамблейгаар хэлэлцэн Ерөнхийлөгч нь баталдаг байна.

Парламентаас хүний эрхийн боловсрол олгох оролцооны чухал хэлбэр бол Парламентын боловсрол олгох хөтөлбөр юм. Судалгаанд авагдсан орнуудын туршлагаас үзэхэд, эдгээр орнууд нь парламентын боловсролын хөтөлбөртөө хүний эрхийн асуудлыг тусгасан байх ба агуулгын хувьд тухайн оронд тулгамдсан хүний эрхийн асуудлыг тусгасан нийтлэг туршлага харагдаж байна.

Хүснэгт 2. Хүний эрхийн боловсролд парламентын оролцоо

№	Улсын нэр	Парламентын оролцоо
1	Австрали	- Хүний эрхийн комиссын хүний эрхийн боловсролын талаарх тайланг парламентаар хэлэлцэж тогтоол гаргадаг. - Парламент нь бүх шатны боловсролын хууль тогтоомжийг батлахдаа хүний эрхийн боловсролын эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх, хяналт тавих чиг үүрэгтэй. - Парламентын боловсролын газраас хэрэгжүүлдэг Парламентын боловсролын хөтөлбөрт хүний эрх тус бүрээр тусгайлан сэдэв гаргаж оруулсан.
2	Их Британи	- Хүний эрхийн хэрэгжилтэнд Парламентын Хүний эрхийн хамтарсан хороо хяналт тавьдаг. - Парламентаас хууль тогтоомжийн төсөл хүний эрхэд нийцэж буй эсэхэд дүгнэлт гаргаж, хэрэгжилтэнд хяналт тавина. - Парламентын боловсрол олгох хөтөлбөрт сонгох эрх, эмэгтэйчүүдийн сонгох эрх, тэгш болон ялгаатай байдал зэрэг сэдвүүдийг тусгасан.
3	БНСУ	- Хүний эрхийн комиссын бүрэлдэхүүнд Үндэсний Ассамблейн гишүүд ордог. - Парламентын боловсрол олгох хөтөлбөрт “Хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх, хөгжлийн бэрхшээлээр ялгаварлан гадуурхахаас сэргийлэх зэрэг асуудлыг тусгасан.

(Дэлгэрэнгүй мэдээллийг судалгааны хэсгээс үзнэ үү)

СУДАЛГААНЫ ДЭЛГЭРЭНГҮЙ ХЭСЭГ

Нэг. ХҮНИЙ ЭРХИЙН БОЛОВСРОЛ, ТҮҮНИЙ АЧ ХОЛБОГДОЛ

Нэгдсэн Үндэстний Байгууллага (НҮБ)-ын Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалд¹⁵⁴ хүний эрхийг “яс үндэс, оршин сууж буй газар, хүйс, үндэсний болон угсаатны угсаа гарал, арьсны өнгө, шашин, хэл, аливаа бусад байдлаас үл хамааран бүхий л хүмүүний угаас салшгүй хэсэг” гэжээ. Эдгээр эрх нь биднийг ялгаварлан гадуурхалт, хүчирхийлэл, шударга бус харьцаа хандлагаас хамгаалж, суурь эрх чөлөөг хангадаг байна. Хүний эрх нь боолчлол, хүний наймаанаас ангид байх, амьд байх, хувийн халдашгүй байдал гэхчлэн өргөн хүрээг хамарсан ойлголт юм.

Өнөө цагт хүний эрх нь бүх улс үндэстэн, ард түмний хувьд нийтлэг үнэт зүйлс, зайлшгүй даган мөрдөх хэм хэмжээ болон хүлээн зөвшөөрөгдсөн тул улс үндэстнүүд хүний эрхийн мөн чанар, үндсэн агуулгыг хууль тогтоомж, эрх зүйн хэм хэмжээ, үндэсний хөгжлийн бодлого, хөтөлбөртөө тусган хэрэгжүүлж, хүний эрхийг хууль тогтоомж, олон улсын гэрээ конвенцоор хамгаалж, хүний эрхийн боловсролоор дамжуулан төлөвшүүлдэг байна.

¹⁵⁴ Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал 1946, <https://www.legalinfo.mn/law/details/1271>

1.1 Хүний эрхийн боловсрол ба бодлогын баримт бичгүүд

Төр, засгийн газрууд нь хүний эрхийг хүлээн зөвшөөрөх, хүндэтгэх, хангах, хамгаалах, хөхиүлэн дэмжих үүрэг хүлээдэг болохыг олон улсын хүний эрхийн гэрээнүүдэд өргөнөөр тусгаж, эрх хэмжээг нь тодорхойлж өгсөн байдаг. Хүний эрхийн боловсрол нь уг үүрэг хариуцлагыг хангах үндсэн хэрэгсэл юм.

Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалын оршилд “...хүн бүр, нийгмийн нэгж байгууллага бүхэн эл Тунхаглалыг байнга бодолцон, суралцаж боловсрох замаар хүний эрх, эрх чөлөөг хүндэтгэн сахихад дөхөм үзүүлэхийг эрмэлзэх ёстой...” хэмээн заасан. Мөн тунхаглалын 26 дугаар зүйлд “... Боловсрол нь бие хүнийг өв тэгш хөгжүүлэх, хүний эрх, үндсэн эрх чөлөөг улам бүр хүндэтгэдэг болоход чиглэх ёстой. Боловсрол нь аливаа улс түмэн, янз бүрийн арьстан хийгээд шашны бүлгүүд бие биеэ харилцан ойлгох, хүлцэн тэвчих, эвсэн найрамдах, мөн түүнчлэн НҮБ-аас энх тайвныг сахиулах талаар явуулж буй үйл ажиллагаанд дөхөм үзүүлэх ёстой”¹⁵⁵ хэмээн тодорхойлжээ.

Хүний эрхийн боловсрол нь хүний эрхийг хөхиүлэн дэмжих, сахин хамгаалах мэдлэг, чадвар, хандлага болон зан үйлийг төлөвшүүлэх үйл явц бөгөөд үүнд чухал түлхэц өгсөн арга хэмжээ бол НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейгаас 1995-2004 оныг Хүний эрхийн боловсролын 10 жил болгон зарласан явдал юм. Энэхүү 10 жилийн үр дүнг хэлэлцээд мөн Ассамблейгаас “Хүний эрхийн боловсролын дэлхийн хөтөлбөр” (2004), “Хүний эрхийн боловсрол, сургалтын тухай тунхаглал (2011) зэрэг бодлогын баримт бичгүүдийг баталсан байна. “Хүний эрхийн боловсролын дэлхийн хөтөлбөр” нь хүний эрхийн боловсролын суурь зарчим, арга зүйн талаар нийтлэг ойлголтод хүрэх, үйл ажиллагааны нэгдсэн хөтөлбөр, чиглэлийг тодорхойлох зорилготой бөгөөд эхний үе¹⁵⁶ (2005-2009) нь сургуулийн тогтолцоонд түлхүү анхаарсан бол Хөтөлбөрийн 2 дахь үе (2010-2014) нь өмнөх таван жилийн ололт дээрээ тулгуурлан ирээдүйн иргэд, удирдагчдыг сургах, тухайлбал, дээд боловсролын байгууллагууд болон хүний эрхийг хүндэтгэх, хамгаалах, хангах үүрэг хүлээсэн төрийн албан хаагчид, хууль сахиулагчид, цэргийн албан хаагчдад чиглэж, 3 дахь үе (2015-2019) хэвлэл, мэдээлэл, сэтгүүл зүйн салбарынханд хүний эрхийн боловсролыг сурталчлахад тус тус чиглэсэн байна. Улмаар 2018 оны 9-р сарын 27-ны өдөр НҮБ-ын Хүний эрхийн дээд комиссоос Дэлхийн хүний эрхийн боловсролын хөтөлбөр (World programme for Human Rights, WHREP)-ийн 4-р үе шат (2020-2024)-ыг залуучуудын оролцоог хангах, тэдний хүний эрхийн боловсролд чиглэгдэж байгааг зарласан. Энэ хүрээнд хүний эрхийн боловсрол, сургалтын агуулгыг тэгш байдал, хүний эрх, үл ялгаварлал болон оролцоонд тулгуурласан, энх тайван нийгмийг бүтээхийн тулд харилцан бие биенээ хүндлэх, хүртээмжтэй байх сэдвийн дор оролцооны олон талт арга хэлбэрүүдийг ашиглан явуулахыг зөвлөсөн.

Энэхүү төлөвлөгөө нь Засгийн газрууд болон бусад байгууллагууд бодлого, төлөвлөлт хийх үйл явц, төлөвлөгөөг хэрхэн хэрэгжүүлэх асуудлаарх практик удирдамж болдог байна.

Харин “Хүний эрхийн боловсрол, сургалтын тухай тунхаглал”-аар өмнө батлагдсан хүний эрхийн гэрээнд туссан зарчим, хэм хэмжээг дахин баталгаажуулахын хамт бүхий л эрх, эрх чөлөөг хэрэгжүүлэхэд хүний эрхийн боловсрол чухал ач холбогдолтой болохыг тодорхойлон тусгасан байна.

¹⁵⁵ Хүний эрхийн боловсрол: Хүний эрхийн байгууллагуудын гарын авлага, 2013 он

¹⁵⁶ <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/253/74/PDF/N0525374.pdf?OpenElement>

Дээрх баримт бичгүүдийг НҮБ-аас хүний эрхийн боловсролыг хөхиүлэн дэмжих зорилгоор батлан гаргасан ба Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал, холбогдох бодлогын баримт бичиг, гэрээнд зааснаар хүний эрхийн боловсрол нь дараах зарчмууд дээр тулгуурладаг. Тухайлбал,

- а) Хүний эрх, эрх чөлөөг хамгаалахад чиглэсэн, олон улсын, бүс нутгийн, үндэсний түвшний хүний эрхийн түгээмэл хэм хэмжээ, зарчмуудыг хүлээн зөвшөөрөх, хэрэгжүүлэх болон мэдлэг ойлголтыг нэмэгдүүлэх;
- б) Чөлөөт, ардчилсан, олон ургальч, тэгш хамруулсан нийгмийн үүрэг хариуцлага бүхий хувь хүний хөгжлийг дэмжих, бусдын эрхийг хүндэтгэхийн хамт өөрийн эрх, үүргээ ухамсарлан ойлгодог хүний эрхийн түгээмэл соёлыг бүрдүүлэх;
- с) Тэгш байдал, хүлцэн тэвчил, ялгаварлан гадуурхахгүй байхыг эрхэмлэн, хүний бүхий л эрхийг бодитой хэрэгжүүлэхэд эрмэлзэх;
- д) Аливаа ялгаварлан гадуурхалтгүйгээр хүн бүр өөрийн эрх, эрх чөлөөний тухай суралцаж, боловсрох тэгш боломжийг бүрдүүлэх;
- е) Арьсны үзэл, хэвшмэл ойлголт, дорд үзэх, сөрөг хандлага зэрэг бүх хэлбэрээр ялгаварлан гадуурхах, алагчлах байдалтай тэмцэх, хүний эрхийн зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэхэд чиглэнэ.

1.2. Хүний эрхийн боловсрол гэж юу вэ?

Хүний эрхийн боловсролыг олон янзаар тодорхойлсон байдаг ч эдгээр нь бүгдээрээ мэдлэг ойлголтыг нэмэгдүүлэх, оролцоог хангах, чадавхжуулах, ажил хэрэг болгох сэдлийг төрүүлэхэд чиглэдэг байна. Тухайлбал:¹⁵⁷

- **Хүний эрхийн Дээд Комиссарын Газар (ХЭДКГ):** Хүний эрхийн боловсрол нь хүн бүр эрхээ эдэлж, бусдын эрхийг хүндэтгэхэд чиглэсэн үнэлэмж, хандлага, итгэл үнэмшлийн цогц юм. Энэ нь хүний эрхийг орон бүрт бодит үйл хэрэг болгох нийтлэг үүрэг хариуцлагыг хөгжүүлдэг.
- **НҮБ-ын Хүний эрхийн боловсрол, сургалтын тухай тунхаглал:** Хүний эрхийн боловсрол гэдэгт хүний эрх, эрх чөлөөг хэрэгжүүлэх, бүх нийтээр хүндэтгэх байдлыг дэмжихэд чиглэсэн боловсрол, сургалт, мэдээлэл, суралцахуйн бүхий л үйл ажиллагааг ойлгоно. Мөн энэ нь хүний эрхийн зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэхүйц мэдлэг ойлголт, чадвартай болж, өөрийн зан үйл, хандлагаа төлөвшүүлэх, улмаар хүний эрхийн түгээмэл соёл бүрдүүлэхэд хүн бүр хувь нэмрээ оруулахад чиглэдэг.
- **Хүний эрхийн боловсролын дэлхийн хөтөлбөр (2012–2014):** Хүний эрхийн боловсрол гэдэгт хүний эрхийн түгээмэл соёл бүрдүүлэхэд чиглэсэн боловсрол, сургалт, мэдээллийн үйл ажиллагааг ойлгоно. Үр дүнтэй хүний эрхийн боловсрол нь хүний эрх болон түүнийг хамгаалах тогтолцооны тухай мэдлэг олгоод зогсохгүй, өдөр тутмын амьдралдаа хүний эрхийг хэрэгжүүлэх, хамгаалах, хөхиүлэн дэмжих чадвар хандлагыг хөгжүүлдэг. Мөн хүний эрхийн боловсрол нь нийгмийн бүх гишүүдийн хүний эрхийн нөхцөл байдлыг дээшлүүлэх хандлага, зан үйлийг дэмждэг.
- **Хүний эрхийн төв, Миннесотагийн их сургууль:** Хүний эрхийн боловсрол гэдэг нь хүний эрхийн олон улсын хэм хэмжээг үндэс суурь болгон хүн бүр эрхээ мэдэх, баталгаажуулахын төлөө зохих мэдлэг, чадвар, үнэлэмжид суралцах үйл явц мөн. Үүний хамт хүний эрхийн боловсролыг гэгээрүүлэх чиг хандлагаар дараах байдлаар тодорхойлсон байдаг. Зохих цогц чадамж, боломжуудыг дэмжин

¹⁵⁷ Хүний эрхийн боловсрол: Хүний эрхийн байгууллагуудын гарын авлага, 2013 он

хөгжүүлснээр хүний эрхийн боловсрол нь хүн байхын утга учрыг тодорхойлдог. Иймд боловсрол нь улс төрийн, эдийн засгийн, нийгэм соёлын бүх үйл ажиллагаанд нийгмийн бүрэн эрхт гишүүний хувьд оролцох боломжийг хүн бүрт бүрдүүлэх гэгээрлийн үйл явц юм.

- **Эмнести Интернэшнл ТББ:** Хүний эрхийн боловсрол нь хувь хүмүүс, бүлэг, нийгэмд олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдсөн хүний эрхийн зарчимтай уялдсан мэдлэг, ур чадвар, хандлагад нөлөөлөх, эрх мэдэлжүүлэх зорилго бүхий сайтар боловсруулсан оролцооны туршлага юм.
- **Хүний эрхийн боловсролын Нийгэмлэгийн гүйцэтгэх захирал, Фелисса Тиббитс:** Хүний эрхийн боловсрол бол Хүний эрхийн Түгээмэл Тунхаглал, бусад гэрээгээр баталгаажуулсан хүний эрхийг олон нийтэд хүргэх, хөхиүлэн дэмжих олон улсын хөдөлгөөнөөс гадна хүний зөрчигдсөн эрхийг сэргээх явц юм.
- Харин НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейгаас 1948 оны 12 дугаар сарын 10-ны өдөр баталсан **Хүний эрхийн Түгээмэл Тунхаглалын 26-р зүйлийн 2 дахь хэсэгт** “...Боловсрол нь бие хүний өв тэгш хүмүүжүүлэх, хүний эрх, үндсэн эрх чөлөөг улам бүр хүндэтгэдэг болгоход чиглэх ёстой. Боловсрол нь аливаа улс түмэн, янз бүрийн арьстан хийгээд шашны бүлгүүд бие биенээ ойлгох, хүлцэн тэвчих, эвсэн найрамдах, мөн түүнчлэн НҮБ-ын энх тайвныг сахин хамгаалах талаар явуулж буй үйл ажиллагаанд дөхөм үзүүлэх ёстой...” гэж заасан нь хүний эрхийн боловсролын сонгодог тодорхойлолт юм.

1.3. Хүний эрхийн боловсролын ач холбогдол¹⁵⁸

Хүний эрх, эрх чөлөөг хоосон уриа, тунхаг бус харин хүн бүрийн бодитойгоор эдэлж чаддаг хэрэглээ болгохын тулд иргэд өөрсдөө хүний эрхийн боловсролтой байх явдал туйлын чухал юм. Хүний эрхийн боловсрол нь оролцогчдод үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх, бүлэг, хамт олныг төлөөлөх, шийдвэр гаргах, үндэслэл нотолгоо дэвшүүлэх, бусдыг сонсох, санал нийлэхгүй ч бусдын санал бодлыг хүндэтгэх, ялгаатай соёлыг хүлээн зөвшөөрөх, хамтран ажиллах, хүлээцтэй байх зэрэг иргэний ардчилсан нийгмийн үнэт чадваруудыг төлөвшүүлэхэд үнэлж баршгүй хувь нэмэр оруулдаг.

Хүний эрхийн ойлгон таниулахад чиглэсэн боловсрол нь хүмүүс хүний эрхийн ач холбогдлыг мэдрэх, хүний эрхийн үнэт зүйлсийг мэдэж авах, өөрийн амьдарч буй арга замтайгаа уялдуулахад туслахаас гадна хүмүүсийн өмнө сурсан ур чадвараар дамжуулан хүний эрхийг хүндэтгэх, хамгаалах хариуцлагын мэдрэмжийг өөрт нь төрүүлж, хэрхэн тохирох арга хэмжээг авахыг тэдэнд зааж өгдөг ажээ.

Хүний эрхийн боловсролын ач холбогдлыг дараах байдлаар тодорхойлж болно.

1. хүндэтгэн дээдлэх үнэт зүйлс, аливаад хандах хандлагад өөрчлөлт авчирдаг;
2. зан үйлд ч өөрчлөлт гардаг;
3. нийгэм дэх шударга ёсыг бэхжүүлдэг;
4. ямарваа нэгэн асуудалд, эсвэл үндэстнүүдийн хоорондын эв санааны нэгдлийг бий болгодог;
5. мэдлэг олгож, задлан шинжлэх ур чадварыг хөгжүүлдэг;
6. суралцагчдын оролцоог хангасан боловсролыг олгодог гм.

¹⁵⁸ СТ-21/411 Монгол Улсын Үндсэн хуулиар олгогдсон хүний эрх ба хүний эрхийн боловсрол

Хоёр. ХҮНИЙ ЭРХИЙН БОЛОВСРОЛ ОЛГОХ ТОГТОЛЦОО БА ХӨТӨЛБӨР

Хүний эрхийн боловсрол нь хүний эрхийг хэрэгжүүлэх чухал хэрэгсэл бөгөөд энэ нь бүхий л нас, түвшин бүрд хамаарах сургалт, судалгаа, боловсролын бүх хэлбэрийг хамарсан үйл явц юм. Хүний эрхийн боловсрол нь төрийн, хувийн, албан, албан бус зэрэг олон орчинд хэрэгжинэ. Тухайлбал,

- **Албан боловсрол (Formal education)** нь сургуулийн өмнөх боловсролоос эхлэн бага, дунд, дээд боловсролын түвшинд хөтөлбөрт суурилсан ерөнхий эрдмийн, техникийн болон мэргэжлийн боловсрол, сургалтаар хэрэгждэг.
- **Албан бус боловсрол (Non-formal education)** нь албан боловсролын тогтолцоонд хамаарахгүй боловч зохион байгуулалт бүхий боловсролын үйл ажиллагааг ойлгоно. Өөрөөр хэлбэл, тодорхой зорилтот бүлэгт сургалтын тусгайлан хөтөлбөрийн дагуу сургалт зохион байгуулах явдал юм. Үүнд, ажлын байрны сургалтын хөтөлбөр, насанд хүрэгчдийн болон орон нутгийнханд чиглэсэн хөтөлбөр, хүний эрхийн нөлөөлөл ба иргэдийг чадавхжуулах зэрэг сургалтууд орж болно.
- **Албан бус насан туршийн боловсрол (Informal education)** нь хувь хүн өөрийн дадлага туршлага, суралцахуйн нөлөө, хүрээлэн буй орчны зүйлсээс өөрт шаардлагатай мэдлэг, чадвар, үнэт зүйлс, хандлагад суралцах тодорхой зохион байгуулалтгүй, насан туршийн үйл явцыг хэлнэ.¹⁵⁹

1993 онд Вена хотноо хуралдсан НҮБ-ын Хүний эрхийн Бага хурлаар хүний эрхийг хангах, хамгаалах явдалд ахиц гаргахад хүний эрхийн боловсролыг бүх нийтэд олгох нь зайлшгүй болохыг хүлээн зөвшөөрсөн байна. Бүх нийтэд хүний эрхийн боловсролыг олгохын тулд сургуулийн өмнөх боловсролоос эхлэн дээд боловсрол хүртэл буюу боловсролын бүх түвшинд хүний эрхийн агуулгыг суралцагчдын хэрэгцээ, шаардлага, нас, сэтгэхүйн онцлогт нийцүүлж тусгах, багш нарыг бэлтгэх сургалтын хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх, энэ чиглэлийн албан бус сургалтыг эрчимжүүлэх ажлыг улс орнуудын Засгийн газар хэрэгжүүлэх үүрэгтэй гэдгийг тэмдэглэжээ.

НҮБ-ын Хүний эрхийн боловсрол, сургалтын тухай тунхаглалд:¹⁶⁰ *“Хүний эрхийн боловсрол, сургалт нь хүний бүхий л эрх, суурь эрх чөлөөг түгээмэл байдлаар хүндэтгэх, мөрдөхөд чиглэсэн төдийгүй хүмүүсийн мэдлэг, ур чадвар, ойлголтоор дамжуулан, өөрийн гэсэн хандлага, зан үйлээр хүний эрхийн зөрчил, зүй бус үйлдлээс урьдчилан сэргийлэх, хүний эрхийн түгээмэл соёлыг бий болгох, хөхиүлэн дэмжихэд хувь нэмэр оруулах хүртэл тэднийг эрх мэдэлжүүлэх боловсролын, сургалтын, мэдээллийн, мэдлэг ойлголтыг нэмэгдүүлэх, сурах бүх үйл ажиллагаанаас бүрдэнэ...”* гэжээ. Мөн тунхаглалд хүний бүх эрх, суурь эрх чөлөөг хөхиүлэн дэмжихийн тулд мэдээлэл, харилцаа холбооны шинэ технологиудыг мэдээллийн хэрэгслийн адил онцлон, ашиглах, урлагийн төрлүүдийг хүний эрхийн салбарын сургалт болон мэдлэг, ойлголтыг нэмэгдүүлэх арга хэрэгслээр ашиглахыг дэмжинэ хэмээн заасан байдаг.

Хүний эрхийн үндэсний байгууллагууд нь тухайн сургалтын зорилго, нөхцөл байдал, оролцогчдын ялгаатай байдлаас хамааран хамгийн зохистой хүний эрхийн боловсролын хандлагыг сонгон тодорхойлох үүрэг хүлээдэг. Эдүгээ хүний эрхийн боловсрол олгоход

¹⁵⁹ Хүний эрхийн боловсрол: Хүний эрхийн байгууллагуудын гарын авлага, 2013 он

¹⁶⁰ [https://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Compilation/Pages/UnitedNationsDeclarationonHumanRightsEducationandTraining\(2011\).aspx](https://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Compilation/Pages/UnitedNationsDeclarationonHumanRightsEducationandTraining(2011).aspx)

олон талт аргын хандлагыг өргөн хэрэглэж байгаа ба энэ нь **мэдээлэл хуваалцах, сургалт, чиглүүлэх, харилцааны менежмент, хүний эрхийн төлөө нөлөөллийн ажил, олон нийтийн хөгжил** гэсэн 6 үндсэн арга зүйг агуулдаг байна. Тухайлбал, олон нийттэй харилцах, мэдээлэл харилцаанд “мэдээлэл хуваалцах”, “нөлөөллийн үйл ажиллагаа”-г, бодлогын шинжилгээ, эрх зүйн нөлөөлөлд “нөлөөлөл”, “чиглүүлэх”, “мэдээлэл хуваалцах” зэрэг аргыг ашиглаж болно. Мөн “харилцааны менежмент” нь энэхүү байгууллагын бүх чиг үүргийн хувьд хэрэглэгдэнэ.

Хүний эрхийн дэлхийн боловсролын хөтөлбөр

Хүний эрхийн боловсролын талаар олон улсын гэрээ, конвенц болон баримт бичигт цөөнгүй тусгасан байдаг бөгөөд Хүний эрхийн боловсролыг олгох үйл ажиллагаанд **Хүний эрхийн боловсролын дэлхийн хөтөлбөр (ХЭБДХ)**-ийг чиглэл болгодог ба 2005 оноос хойш тус хөтөлбөрийн дагуу бүх салбарт хүний эрхийн боловсролыг тусгах бодит арга хэмжээ авахыг уриалсан байна.¹⁶¹ Уг хөтөлбөр нь хүний эрхийн боловсролын суурь зарчим, арга зүйн талаар нийтлэг ойлголтод хүрэх, үйл ажиллагааны нэгдсэн хөтөлбөр, чиглэлийг тодорхойлох зорилготой. Хүний эрхийн боловсролын дэлхийн хөтөлбөрийн:

- *нэгдүгээр шат* (2005-2009) нь бага болон дунд боловсролын тогтолцоонд, *хоёрдугаар шат* (2010–2014) нь дээд боловсрол дахь хүний эрхийн боловсрол буюу багш, сургагч, төрийн албан хаагч, хууль сахиулах болон цэргийн албан хаагчид руу чиглэсэн бол,
- *гуравдугаар шатны* (2015-2019) төлөвлөгөөнд урьдчилан харах үе шатыг бэхжүүлэх, хэвлэл мэдээллийн салбарын мэргэжилтнүүд, сэтгүүлчдэд зориулсан хүний эрхийн сургалтыг онцолсон байдаг.
- *дөрөвдүгээр үе шатны* (2020-2024) төлөвлөгөөг 2018 оны 9-р сарын 27-ны өдөр НҮБ-ын Хүний эрхийн дээд комиссоос Дэлхийн хүний эрхийн боловсролын хөтөлбөр(World programme for Human Rights, WHREP)-ийн 4-р үе шат (2020-2024)-ыг залуучуудын боловсролд чиглэгдэж байгааг зарласан. Сэдвийн хувьд тэгш байдал, хүний эрх, үл ялгаварлал харилцан бие биенээ хүндлэх, хүртээмжтэй байх агуулгыг хамарч оролцооны болон олон талт сургалтын хэлбэрүүдийг ашиглан явуулахыг зөвлөсөн.

Түүнчлэн Хүний эрхийн боловсролын дэлхийн 4-р шатны хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх ажлын төлөвлөгөөг Дэлхийн тогтвортой хөгжлийн зорилго-2030 (ялангуяа ТХЗ-ын 4.7-р зорилго)-д нийцүүлэн зөвлөлдөх процессын дагуу боловсруулж, Хүний эрхийн дээд комиссын 42-р чуулганаар хэлэлцүүлэн батлуулахыг ХЭДК (ОНЧХР)-ийн Ажлын албанд даалгасан.

Уг хөтөлбөр нь хэд хэдэн үе шаттайгаар хэрэгжиж байгаа бөгөөд 4-р шатны зорилтуудыг хэрэгжүүлэхийн тулд улс орнууд өмнөх үе шатанд авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээнүүдээ үргэлжлүүлэн авч хэрэгжүүлэхээс гадна 4-р шатанд төлөвлөсөн арга хэмжээнүүдийг мөн хэрэгжүүлэх шаардлагатай болно. ХЭДК-оос уг хөтөлбөрийн хүрээнд дараах арга хэмжээнүүдийг авч хэрэгжүүлж байна. Үүнд:

- Хүний эрхийн боловсролын “Хүний эрхийн боловсролын хүч” нээлттэй мэдээллийн сайтыг нээн ажиллуулж байна. 2018 оны 9-р сарын 18-ны өдөр Хүний эрхийн тунхаглал батлагдсаны 70 жилийн ойн үеэр Хүний эрхийн боловсролын дэлхийн хөтөлбөрийг сурталчлан таниулах, хамтын ажиллагааг

¹⁶¹ Хууль зүйн сургууль дахь хүний эрхийн боловсролын төлөв байдал 2014 он. 6 дахь тал

хөгжүүлэх зорилго бүхий олон улсын нээлттэй эх сурвалж буюу вэб сайтын нээлтийн ажиллагаа болсон. Уг вэб хуудаснаас хүний эрхийн боловсролыг виртуал хэлбэрээр олгох гарын авлага, материал, баримтат кино болон төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх, идэвхжүүлэхтэй холбоотой заавар зөвлөмж, холбогдох мэдээллийг авч ашиглах боломжтой болсон. (<https://www.power-humanrights-education.org>)

- Хүний эрхийн байгууллагуудаас хүний эрхийн боловсролын үндэсний хөтөлбөрийн хэрэгжилтэнд мониторинг хийх шалгуур үзүүлэлтүүдийг боловсруулсан. Данийн Хүний эрхийн институтээс ХЭДК-ийн техникийн тусламжтайгаар хүний эрхийн боловсролд мониторинг хийх шалгуур үзүүлэлтийг боловсруулан ХЭК-ийн 39-р чуулганд танилцуулсан. Уг шалгуур үзүүлэлтүүдийг ТХЗ-ын 4.7.1-д тусгасан зорилтуудтай нийцүүлэн боловсруулсан бөгөөд цаашид Хүний эрхийн боловсролын дэлхийн хөтөлбөрийг үр нөлөөтэй хэрэгжүүлэхэд чухал ач холбогдолтой гэж үзэж байна.
- ХЭДК-ийн 39-р чуулганаас хүний эрхийн боловсрол олгох үйл ажиллагаанд залуу хүмүүсийг татан оролцуулах нь чухал болохыг онцлон тэмдэглэсэн. Хүний эрхийн боловсрол олгох үйл ажиллагаа нь бүх насны хүмүүсийн үүрэг боловч залуу хүмүүст сургагч багш хийх, нөлөөллийн ажиллагаа явуулах боломж олгох нь зөвхөн тэдний хандлага, ур чадвар, үүрэг хариуцлагыг сайжруулаад зогсохгүй, хүний эрхийг хамгаалах чиглэлд тэдний идэвхтэй үйл ажиллагаа, дэмжлэгийг авах том боломж юм. Албан болон албан бус сургалтын аль ч хэлбэр байсан залуу хүмүүс илүү энх тайванч, хариуцлагатай нийгмийг бүтээхэд манлайлах үүрэг рольтой байх болно. Түүнчлэн ХЭБДХ-ийн 4-р үе шатыг хэрэгжүүлэхэд дэлхийн улс орнуудын төр, засгийн газрууд идэвхтэй дэмжлэг үзүүлж хамтран ажиллах нь чухал гэдгийг онцолсон. HRE-2020 санаачилга нь Хүний эрхийн боловсролын нээлттэй мэдээллийн вэб сайтыг дэмжин хөгжүүлж байгаа бөгөөд уг сайтад дэлхийн бүх улс орнууд хандаж мэдээллээ хуваалцах боломжтой гэдгийг онцолсон.¹⁶²

ХЭБДХ-т хүний эрхийн боловсролын үйл ажиллагааны зарчмыг ийнхүү тодорхойлжээ.¹⁶³

- а) Иргэний, улс төр, эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрх болон хөгжих эрх зэрэг хүний эрхийн харилцан хамааралтай, салшгүй, хуваагдашгүй, түгээмэл зарчмыг хөхиүлэн дэмжих;
- б) Ялгаатай байдлыг хүндэтгэх хандлагыг дэмжих, арьсны өнгө, хүйс, хэл, шашин шүтлэг, улс төр болон бусад үзэл санаа, үндэстний, цөөнхийн аль эсхүл нийгмийн гарал, биеийн эсхүл оюуны санааны байдал, бэлгийн баримжаа болон бусад асуудлаар нь ялгаварлах явдлыг эсэргүүцэх;
- в) Цаг үеийн болон тулгамдаж буй хүний эрхийн асуудал (ядуурал, зөрчил тэмцэл, ялгаварлан гадуурхалт гэх мэт)-уудад дүн шинжилгээ хийхийг уриалах, түүнчлэн хүний эрхийн стандартад нийцүүлж улс төр, нийгэм, эдийн засаг, технологи болон экологийн салбарын хурдацтай өөрчлөгдөж буй хөгжилд дүн шинжилгээ хийх явдлыг хөхиүлэн дэмжих;
- г) Олон нийт болон хувь хүмүүс хүний эрхийн хэрэгцээгээ тодорхойлж, түүнийгээ үр дүнтэй шаардах явдлыг бэхжүүлэх;

¹⁶² <http://www.hre2020.org/node/46>

¹⁶³ <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/253/74/PDF/N0525374.pdf?OpenElement>

- д) Хуулиар олгосон бүрэн эрхийн хүрээнд хүний эрхийг хүндэтгэх, хамгаалах, хангах үүрэг хүлээгчид, ялангуяа төрийн албан хаагчдад энэхүү үүргээ биелүүлэх чадавхыг олгох;
- е) Хүний эрхийн зарчмыг соёлын ялгаатай түвшинг харгалзан бий болгох, улс бүрийн түүх, нийгмийн хөгжлийг анхаарч үзэх;
- ё) Хүний эрхийг хамгаалах орон нутгийн, бүсийн, олон улсын хүний эрхийн гэрээ, конвенц болон хүний эрхийн механизмыг ашиглах мэдлэг чадварыг сайжруулах;
- ж) Хүний эрхийг хөгжүүлэхэд шаардагдах оролцооны арга зүйг сургалтад ашиглах;
- з) Оролцоог дэмжиж, хүний эрхийг хангаж, хүний зан чанарыг бүрэн дүүрэн хөгжүүлэх явдлыг уриалсан, сэтгэл хөдлөл болон дарамтаас ангид заах арга болон сурах орчныг сайжруулах;
- к) Суралцагчидтай абстракт хэм хэмжээнээс авахуулаад өдөр тутмын амьдрал, нийгэм, эдийн засаг, соёлын болон улс төрийн бодит нөхцөл байдалтай холбох замаар тэдэнтэй хүний эрхийн талаар харилцан ярилцаж ойлгуулах.

Дээрх зарчмын хүрээнд дэлхийн улс орнууд хүний эрхийн боловсролын сургалтыг явуулдаг ч гадаад улс орнуудын хүний эрхийн сургалт ямар агуулгатай байдаг тухайд нэгдсэн хариулт өгөх боломжгүй юм. Учир нь хүний эрхийн хичээлийн агуулга нь тухайн улсын хүний эрхийн хөгжил, улс төрийн орчин, үндэсний болон соёлын онцлог, эрх зүйн тогтолцоо зэрэг олон хүчин зүйлээс шалтгаалдаг байна.

Ерөнхийдөө Хүний эрхийн боловсролын агуулга нь хүмүүсийн суурь үнэт зүйлсийг төлөвшүүлэх, эрхийг нь хамгаалах стратегийг боловсруулахад чиглэгдэх ёстой. Түүнчлэн хүний эрхийн боловсролын агуулгад тэгш боломж, ялгаварлан гадуурхалтын асуудлууд зайлшгүй багтах ёстой гэж үздэг¹⁶⁴ байна.

Хүний эрхийн сайн боловсролын хөтөлбөр нь дараах үндсэн шинжүүдийг өөртөө агуулна. Үүнд:

- тэргүүлэх чиглэлд багтсан, судлагдсан, үнэлэгдсэн хүний эрхийн асуудлуудад чиглэх;
- Хүний эрхийн үндэсний байгууллагуудын стратегийн төлөвлөлт, тэргүүлэх чиглэлд чухал хувь нэмэр оруулж чадах, шийдвэрлэх үр нөлөө гаргахуйц асуудлыг сонгох;
- Албан болон албан бус боловсролын аль аль тогтолцоонд анхаарлаа хандуулах;
- хүний эрхийн сургалтын хөтөлбөр, хэрэглэгдэхүүн нь сонсогчдод зориулагдсан, сайтар судлагдсан, мөн зохих байдлаар хянан магадлагдсан байх;
- Албан болон албан бус боловсролын арга зүй, хэрэглэгдэхүүнд дотоод хяналт, зөвлөгөө хийх;
- Хүний эрхийн **үндэсний хөтөлбөр**, хүний эрхийн **боловсролын үндэсний хөтөлбөр** боловсруулах зэргээр албан болон албан бус түншлэлийн хүрээнд хамтран ажиллах;
- Эрх эдлэгч, үүрэг хүлээгч, нөлөөлөгч нарт чиглэх;
- Иж бүрэн хяналт, шинжилгээ үнэлгээний тогтолцоо бүрдүүлэх зэрэг болно..

Хүний эрхийн боловсролын дэлхийн хөтөлбөр (2010–2014)-т хүний эрхийн үндэсний байгууллагууд нь хүний эрхийн боловсролын үндэсний хөтөлбөрийг тодорхойлох, төлөвлөх, хэрэгжүүлэх, үнэлэх явцад төрийн байгууллагуудтай хамтран ажиллах үндсэн байгууллага болохыг зааж өгсөн байдаг. Мөн хүний эрхийн боловсролын үндэсний хөтөлбөрийн хэрэгжилтэд хяналт үнэлгээ хийх, түүний ахиц дэвшлийн талаар хүний

¹⁶⁴ http://www.mn-nhrc.org/files/setguul_2005_03.pdf

эрхийн гэрээний тайлагналтын тогтолцоогоор дамжуулан НҮБ-д тайлан илгээх үүрэгтэй. Хүний эрхийн үндэсний байгууллагууд нь чанартай хүний эрхийн боловсролын хөтөлбөр олгохдоо төлөвлөгөө, стратеги, зохих нөөц бүхий байх, чадварлаг сургагч багш нар, зохистой хүний эрхийн боловсролын нөөц хэрэглэгдэхүүнтэй байхыг чухалчилдаг байна.

Гурав. ХҮНИЙ ЭРХИЙН БОЛОВСРОЛ ОЛГОХОД ПАРЛАМЕНТЫН ОРОЛЦОО

Парламентууд нь хүний эрхийг баталгаажуулахад сурталчлан дэмжих (*хүний эрхийн таатай хууль, эрх зүйн орчныг бүрэлдүүлэх болон хүний эрхийн боловсролын үйл ажиллагаагаар*), хамгаалах (*хүний эрхийг зөрчихийг хориглосон, хамгаалалтын идэвхтэй механизмыг бий болгож, зөрчигдсөн тохиолдолд үр дүнтэй засаж залруулах хууль тогтоомжуудыг гаргах зэргээр*), хэрэгжүүлэх (*хүний эрхэд суурилсан хөгжлийн хөтөлбөрүүдийн эх сурвалжийг бий болгон хуваарилах замаар*) гэх зэрэг олон арга замаар хувь нэмрээ оруулах боломжтой. Эдгээрийг дээр дурдсан, хууль батлах, хянах ба төлөөллийн үүрэг, үйл ажиллагаагаараа хийдэг.

Улс орнуудын холбогдох төрийн эрх мэдлийн байгууллага нь хүний эрхийн боловсрол, сургалтыг хөхиүлэн дэмжих, баталгаажуулах үндсэн үүрэг хүлээх ба дангаар болон олон улсын тусламж, хамтын ажиллагаагаар дамжуулан өөрийн боломжит эх сурвалжийг бүрэн ашиглах замаар хуулийн болон захиргааны арга хэмжээ авах, бодлого батлах зэрэг хүний эрхийн боловсрол сургалтыг хэрэгжүүлэх явдлыг баталгаажуулах алхмуудыг хийхийг НҮБ-ын Хүний эрхийн боловсрол, сургалтын тунхаглалд заасан байдаг.

Энэ ч үүднээс улс орнуудын хүний эрхийн байгууллагууд болон төрийн болон хувийн, олон нийтийн байгууллагууд нь өөрсдийн эрх үүргийн хүрээнд хүний эрхийг хөхиүлэн дэмжих, боловсрол олгох үйл ажиллагааг явуулдаг.

Судалгаанд хамрагдсан улс орнуудын парламент нь үндсэн чиг үүргийнхээ хүрээнд хүний эрхийн боловсролыг олгох үйл ажиллагааг дэмжих, баталгаажуулах хууль эрх зүйн орчныг бий болгох, хүний эрхийн хэрэгжилтэд хяналт тавих, хүний эрхийн боловсролыг сурталчлах, иргэдийн дуу хоолойг сонсох, парламентын боловсролоор дамжуулан иргэд, олон нийт, хүүхэд, залуучуудад хүний эрхийн мэдлэг, ойлголтыг түгээхэд оролцдог туршлага байна.

Парламент хүний эрхийн боловсролыг хэрхэн олгодог талаарх бусад улс орны туршлага

1. ИХ БРИТАНИ

Их Британийн үндэсний хэмжээний хүний эрхийн байгууллагуудад Тэгш эрх ба хүний эрхийн комисс, Шотландын хүний эрхийн комисс, Умард Ирландын хүний эрхийн комисс ордог. Эдгээр байгууллагууд нь хүний эрхийг хамгаалах, түүнийг сурталчлах үндсэн үүрэгтэй ба хүний эрхийн боловсролыг олон нийтэд олгох, хувь хүний эрхийг хамгаалах, хүний эрх хамгаалагдаж буй эсэхэд хяналт тавьж, төрийн байгууллагууд хүний эрхийг дээдэлсэн үйлчилгээ үзүүлэхэд дэмжиж ажилладаг.

Хүний эрхийн боловсрол олгодог байгууллагууд

Тэгш эрх ба хүний эрхийн комисс (Equality and Human Rights Commission): Энэхүү комисс нь 2006 оны тэгш байдлын тухай хуулийн 9-р хэсэгт заасан хүний эрхийн ач холбогдлыг сурталчлах үүрэгтэй бөгөөд Англи ба Уэльс дэх бие даасан олон нийтийн байгууллага юм.¹⁶⁵

¹⁶⁵ <https://www.equalityhumanrights.com/en>

Шотландын хүний эрхийн комисс (Scottish Human Rights Commission): Энэ байгууллага нь хүний эрхийн хуульд үндэслэн хууль ба бодлогод өөрчлөлт оруулахыг санал болгодог ба боловсрол, сургалт, эрдэм шинжилгээний ажил эрхлэх замаар хүний эрхийг дэмжих үүрэгтэй ажилладаг.

Умард Ирландын Хүний эрхийн комисс: Уг комисс нь Умард Ирландын хүний эрхийг хамгаалахтай холбоотой хууль тогтоомж, түүний хэрэгжилт, үр нөлөөнд хяналт тавьдаг. Мөн хүний эрхийг хамгаалахад шаардлагатай хууль тогтоомжийн болон бусад арга хэмжээ авах талаар Умард Ирландын Төрийн нарийн бичгийн дарга болон Ассамблейд зөвлөмж өгдөг. Түүнээс гадна тухайн бүс нутагт хүний эрхийн ач холбогдлын талаарх ойлголт, мэдлэгийг дээшлүүлэх, энэ талаар боловсрол, эрдэм шинжилгээний үйл ажиллагаа явуулах үүрэгтэй.¹⁶⁶

Британийн Хүний эрхийн институт (BIHR-The British Institute of Human Rights): Уг байгууллага нь 45 жилийн турш Их Британи даяар хүний эрхийг хэрэгжүүлэхийн төлөө ажиллаж ирсэн бие даасан үндэсний байгууллага юм. BIHR нь олон нийтийн болон сайн дурын салбарын байгууллагуудтай хамтран хүний эрхийн боловсролыг доорх чиглэлээр олгодог.¹⁶⁷

- Хүний эрхийг олон нийтийн хуулийн боловсролоор дамжуулан олгох;
- шүүхээс гадуур хүний эрхийг нийгмийн эерэг өөрчлөлтөд ашиглах, байгууллагын соёл, бодлогыг өөрчлөх, хувь хүнийг чадавхжуулахад ашиглах;
- хүний эрхийг хамгаалах чиглэлээр судалгаа, бодлого, компанит ажил явуулж хууль ёсны хамгаалалтыг баталгаажуулах.

Олон нийтийн эрх зүйн боловсролын байгууллагууд: Боловсролын тогтолцооноос гадуур олон нийтийн эрх зүйн мэдлэгийг сайжруулах зорилгоор бий болсон олон нийтийн эрх зүйн боловсрол, мэдээллийн байгууллагууд (public legal education) нь хүний эрхийн боловсрол олгоход чухал үүрэг гүйцэтгэнэ.¹⁶⁸

Хүний эрхийн боловсролын агуулга

Хүний эрхийн боловсролыг хөгжүүлэхийн тулд эхлээд хувь хүн бүр өөрийн эрхийг мэдэж байх ёстой, хоёрдугаарт хууль дээдлэх тухай үндсэн ойлголттой байх шаардлагатай. Энэхүү мэдлэг нь хүний эрхийн соёл цэцэглэн хөгжих урьдчилсан нөхцөл гэж Их Британийн боловсролын тогтолцоонд оруулсан байдаг. Сургуулиудад хүний эрхийн боловсролыг үндэсний сургалтын хөтөлбөрт багтаасан байдаг ба “Иргэний боловсрол” (citizenship education) хичээлээр олгодог. Сургуулиудад хүний эрхийн боловсрол олгохоос гадна нийт хүн амын дунд хүний эрхийн талаарх мэдлэгийг дээшлүүлэх, төрийн албан хаагчдын анхан шатны сургалт, мэргэжил дээшлүүлэх сургалтуудад хүний эрхийн талаарх сургалтыг тусгасан байдаг. Ингэснээр төрийн үйлчилгээг хүргэх арга хэлбэрийг хөгжүүлэн, хүний эрхийг дээдлэх арга зам болж чадна гэж үздэг.

Британийн Хүний эрхийн институтээс олгодог хүний эрхийн боловсролд Европын Комиссоос баталсан Хүний эрхийн актын дагуу дараах 16 ойлголтыг багтаадаг. Үүнд:

- Амьдрах эрх
- Эрүү шүүлт тулган эсхүл хэрцгийгээр, хүний ёсноос гадуур буюу нэр төрийг нь доромжлон харьцуулах, шийтгүүлэхгүй байх эрх

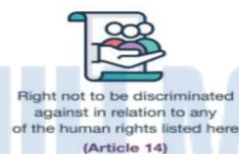
¹⁶⁶ <https://publications.parliament.uk/pa/jt201719/jtselect/jtrights/669/669.pdf>

¹⁶⁷ <https://www.bih.org.uk>

¹⁶⁸ <https://publications.parliament.uk/pa/jt201719/jtselect/jtrights/669/669.pdf>

- Боолчлох болон бусдын эрхшээлд орохгүй байх эрх
- Эрх чөлөөтэй байх эрх
- Шударгаар шүүлгүүлэх эрх
- Тухайн үед хуулийн дагуу гэмт хэрэгт эс тооцож байсан аливаа үйлдэлд үндэслэж, гэмт хэрэгт яллан шийтгүүлэхгүй байх эрх
- Хувийн болон гэр бүлийн амьдрал, орон байрны халдашгүй байдал, захидал харилцааныхаа нууцад халдаахгүй байх эрх
- Өөрийн үзэл бодолтой байх, шашинтай байх эрх
- Үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх эрх
- Чөлөөтэй хуран цуглах, эвлэлдэн нэгдэх эрх
- Гэрлэх, өрх тусгаарлах эрх
- Энд дурдсан эрхийг эдэлснийхээ төлөө ялгаварлан гадуурхагдахгүй байх эрх
- Өмч эзэмших эрх
- Боловсрол эзэмших эрх
- Сонгох эрх
- Цаазаар авах ялыг устгах

Зураг. Британийн хүний эрхийн институтийн хүний эрхийн боловсролын агуулга

Харин Тэгш эрх ба хүний эрхийн комиссоос олон нийтэд олгодог хүний эрхийн боловсролд дараах агуулга багтсан байна.¹⁶⁹ Тухайлбал,

¹⁶⁹ <https://www.equalityhumanrights.com/en/equality-act/know-your-rights>

- 2010 оны Тэгш эрхийн хуулийн талаарх мэдлэг
- Насаар ялгаварлан гадуурхах
- Хөгжлийн бэрхшээлээр ялгаварлан гадуурхах
- Хүйсээр ялгаварлан гадуурхах
- Гэрлэлтээр ялгаварлан гадуурхах
- Жирэмслэлт ба амаржсанаар ялгаварлан гадуурхах
- Арьсны өнгөөр ялгаварлан гадуурхах
- Шашин болон итгэл үнэмшлээр ялгаварлан гадуурхах
- Хүйсээр ялгаварлан гадуурхах
- Бэлгийн чиг хандлагаар ялгаварлан гадуурхах

Хүний эрхийн боловсролд парламентын оролцоо

Парламентаас Хүний эрхийн хамтарсан хороо (Human rights joint committee) байгуулагддаг. Уг хороо нь Төлөөлөгчдийн танхим болон Лордуудын танхимаас томилогдсон арван хоёр гишүүнээс бүрддэг ба Их Британи дахь хүний эрхтэй холбоотой асуудалд хяналт тавьдаг. Хорооны ажил нь Засгийн газрын хууль тогтоомж бүрийг хүний эрхэд нийцэж байгаа эсэхийг нягтлан шалгах үүрэгтэй ба үүнд, 1998 оны Хүний эрхийн тухай хуулиар баталгаажсан Европын хүний эрхийн конвенц (ECHR), Их Британийн олон улсын гэрээнд багтсан хүний эрхийн хуулийг баримталдаг.¹⁷⁰

Хүний эрхийн хамтарсан хороо нь хүний эрхийн боловсрол болон сурталчилгааны ажилд шууд оролцдоггүй ба Хүний эрхийн комисст энэ үүргийг хүлээлгэдэг. Учир нь Хүний эрхийн хамтарсан хороо нь хууль тогтоомжид хяналт тавьж, дүгнэлт гаргах үндсэн үүргээ гүйцэтгэхэд нөлөөлж болзошгүй байдаг. Харин Хүний эрхийн комиссын санал болгож буй хууль тогтоомжид дүгнэлт хийж тайланг комисст хүргүүлж болно.¹⁷¹

Мөн парламентад суудалтай намуудын хүний эрхийн бүлэг (PHRG-All-Party Parliamentary Human Rights Group) гэж байх ба энэ нь парламентын намуудын нэгдсэн бүлэг (APPG- All-Party Parliamentary Group)-ийн нэг хэсэг юм. Уг бүлгийн гишүүд нь нам харгалзахгүй хамтын ажиллагааны зарчмаар ажиллах бөгөөд үндэсний болон олон улсын хүрээнд хүний эрхийг хангах, ялангуяа шийдвэр гаргагчид болон иргэдийн хооронд маргаан мэтгэлцээн үүсгэж буй иргэний болон улс төрийн эрхийн зөрчилтэй асуудлуудын талаарх мэдлэг, ойлголт өгөх, ийм төрлийн шийдвэрүүдийг засаж залруулах, хууль тогтоомжид өөрчлөлт оруулах лобби ажиллагаа явуулах зорилготой.

Намуудын хамтарсан хүний эрхийн бүлэг нь шийдвэр гаргагчдад зориулсан зөвлөмж гаргах, тэдний гаргасан шийдвэртэй холбоотойгоор хүний эрхийн зөрчилд хариуцлага тооцох, хүний эрхийн зөрчлийг таслан зогсоох, арилгах, олон улсын хүний эрхийн ойлголтыг хүндэтгэн сурталчлах зорилгын дор парламентын бүрэн эрхийг хэрэгжүүлдэг. Ингэснээр тус бүлэг нь улс төрийн хувьд төвийг сахисан, хүний эрхэд суурилсан өргөн хүрээний зөвшилцлийг бий болгодог.

Түүнчлэн уг бүлэг нь Их Британийн улс төрчдийн хүний эрхийг хамгаалах үйл ажиллагааг дэмжих замаар хүний эрх нь зөрчигдсөн хохирогчдыг хамгаалахаас гадна олон улсын форумд хүний эрхийн асуудлыг өргөн хүрээнд хөндөж тавихыг Их Британийн Засгийн газарт уриалан ажилладаг. Мөн Их Британийн улс төрчдийн олон улсын хүний эрхийн

¹⁷⁰ <https://committees.parliament.uk/committee/93/human-rights-joint-committee/role/>

¹⁷¹ The parliamentary committee as promoter of human rights: The UK's Joint Committee on Human Rights. Commonwealth Human Rights Initiative 2007.

https://www.humanrightsinitiative.org/publications/hradvocacy/parliamentary_committee_aspromoter_of_hr.pdf

талаарх мэдлэг, мэдээллийг хангалттай хэмжээнд хүргэж, гадаад бодлогын хэлэлцүүлэгтээ хүний эрхийн асуудлыг чухалчлан авч үзэх хандлагыг бий болгодог байна.¹⁷²

Парламентын боловсрол олгох хөтөлбөрт хүний эрхийн боловсролыг багтаасан эсэх

Их Британи Улсын парламентын Нийтийн танхим нь стратеги төлөвлөгөөндөө үндэслэн жил бүрийн ажлын төлөвлөгөөндөө парламентын боловсролын асуудлыг багтаасаар ирсэн байна. Парламентын боловсролыг Парламентын боловсролын төвөөр, парламентын ажлын албаны цахим хуудсаар, Ерөнхий боловсролын сургалтын хөтөлбөрөөр, орон нутаг дахь парламентын сургалт, мэдээллийн төвүүдээр болон мэдээ, мэдээллийн хэрэгслүүдээр дамжуулан олгодог.¹⁷³

Иргэд олон нийт, хүүхэд багачуудад парламентын боловсролыг олгож, үйл ажиллагааг нь танилцуулахдаа:

- Иргэншил болон Британийн үнэт зүйлс;
- **Сонгууль, сонгох эрх;**
- **Эмэгтэйчүүдийн сонгох эрх;**
- Парламент болон Засгийн газар;
- Нийтийн танхим болон гишүүд;
- Лордуудын танхим;
- Хэлэлцүүлэг;
- Дүрэм журам болон хууль тогтоомж;
- **Тэгш болон ялгаатай** байдал зэрэг сэдвүүдэд төвлөрдөг байна.

Үүнээс сонгууль, сонгох эрх, эмэгтэйчүүдийн сонгох эрх, тэгш болон ялгаатай байдал нь хүний эрхийн боловсролын ойлголтуудад хамаарна.

Эдгээр сэдвүүдийн хүрээнд мэдээллийн контентуудыг цахим болон хэвлэмэл хэлбэрээр бэлтгэн сурагч, оюутнууд хийгээд сургагч багш нарт үнэ төлбөргүй түгээх боломжтой төдийгүй хөдөө, орон нутгийн багш, сурган хүмүүжүүлэгчид парламентын цахим хуудсаар дамжуулан эдгээр хичээлийн хэрэглэгдэхүүнийг татан авах буюу хэвлэмэл байдлаар захиалан авч, хичээлдээ хэрэглэх боломжтой юм. Ерөнхий боловсролын болон их, дээд сургуулийн багш, сурган хүмүүжүүлэгчид, боловсролын салбарын мэргэжилтнүүд нь парламентын боловсрол олгох тусгай багш нар бэлтгэх үнэ төлбөргүй сургалтанд хамрагдаж, өөрийн заадаг хичээлээ улам баяжуулан заах боломжтой. Түүнчлэн энэхүү сургалт нь насанд хүрэгчдэд мөн нээлттэй байдаг.

Парламентын боловсрол олгох хөтөлбөрийг дараах насны ангиллаар хэрэгжүүлдэг:

- сургуулийн өмнөх нас;
- 5-7 нас;
- 7-11 нас;
- 11-14 нас;
- 14-16 нас;
- 16-аас дээш нас;
- Насанд хүрэгчид;
- Залуучуудын бүлэг болон иргэний нийгмийн байгууллагууд.

¹⁷² <http://appg-humanrights.org.uk>

¹⁷³ Парламентын боловсрол олгож буй гадаадын зарим орны туршлага СТ-20/204

Сургалтын хөтөлбөрийн материал дээрх насны ангиллуудаар ойлгомжтой, хүртээмжтэй байх тал дээр түлхүү анхаарч тодорхой сэдвүүдийн хүрээнд янз бүрийн хэлбэрээр хүргэдэг байна. Үүнд: танилцуулга, ном товхимол, видео хичээл, зайн сургалт, парламентын байраар зочлон үйл ажиллагаатай нь танилцах болон тусгай бэлтгэгдсэн багш нараар сургуулийн анги танхимдаа хичээл заалгах зэрэг үйлчилгээнүүдийг авах боломжтой байна. Хүүхдүүдэд ойлгомжтой, сонирхолтой болгох үүднээс биет болон цахим тоглоом, хүүхэлдэйн кино зохион бүтээсэн байна.¹⁷⁴

Парламентын орон нутаг дахь сургалтын төвүүд нь (Parliament's Outreach Officers) тус улсын бүс нутаг болгонд парламентын үйл ажиллагааг сурталчилж ажилладаг байна. Иргэд, олон нийт, нийгмийн бүлгүүдэд парламентын үйл ажиллагаа болон хүний эрхийн тодорхой асуудлаар мэдээллийг өгч, тэдэнд санал хүсэлт, тулгарч буй асуудлаа хэрхэн шийдвэрлүүлэх, хэрхэн өөрсдийн дуу хоолойг парламентад хүргэх талаар сургалт, мэдээллийг хүргэдэг байна. Нийгмийн бүлгүүд, олон тооны байгууллагатай хамтран ажилладаг хэдий ч залуучууд, эмэгтэйчүүдийн байгууллага, Ази, Африк гаралтай иргэд, үндэсний цөөнх, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд болон урт хугацаанд ажилгүй байгаа иргэдийг түлхүү анхаарч үйл ажиллагаагаа тэдэнд чиглүүлэн ажилладаг байна.

Парламентын боловсрол, иргэдийн оролцооны алба нь “Парламентын нэрэмжит 7 хоног” (UK Parliament week) хүүхэд залуус, олон нийтийг хамарсан, иргэдийн парламентын боловсролыг нэмэгдүүлэх, хууль тогтоох үйл ажиллагаанд иргэдийн оролцоог дээшлүүлэх, идэвхийг нэмэгдүүлэх үндсэн зорилготой олон төрлийн сонирхолтой уралдаан тэмцээнийг орон даяар 7 хоногийн турш зарлан, зохион байгуулдаг байна. Энэхүү арга хэмжээг анх 2011 онд Их Британийн Парламентаас санаачлан жил бүр зохион байгуулж ирсэн бөгөөд жил бүр тодорхой асуудал, сэдвийг хөнддөг. Тухайлбал, 2017 онд “Эмэгтэйчүүдийн санал өгөх эрх”-ийн талаар парламентын нэрэмжит долоо хоногийг зохион байгуулсан байна.

Британийн Залуучуудын Холбоо нь хүүхэд, залуучуудын улс төрийн боловсрол, нийгмийн идэвхийг нэмэгдүүлэх, ирээдүйд нийгмийн хариуцлагатай, оролцоотой иргэнийг бэлтгэх, шийдвэр гаргах түвшинд залуусын дуу хоолойг хүргэх зорилгоор 11-18 насныхнаас бүрдсэн “Өсвөрийн парламент”-ыг ажиллуулдаг.¹⁷⁵

Ерөнхий боловсролын сургалтын хөтөлбөрөөр дамжуулан парламентын боловсролын хүрээнд хүний эрхийн боловсрол олгож буй туршлага

Тус улсад Ерөнхий боловсролын сургуулийн хөтөлбөрийн Иргэний боловсрол (Citizenship education) хичээлээр дамжуулан сурагчдад парламентын боловсролыг олгодог бөгөөд сурагчдын нас, сэтгэхүйн онцлогт тохируулж бага ангиас нь “*чи хэн бэ, чиний эргэн тойрон, хүрээлэн буй орчин чамаас ямар хамааралтай байдаг вэ*” гэсэн энгийн ойлголтыг өгч үүнийгээ дунд ангиудад гүнзгийрүүлэн нийгэмд өөрийн үзэл бодолтой, өөртөө итгэлтэй хувь хүн болон төлөвшихөд түлхүү анхаарч, өөрийн амьдарч буй хүрээлэл, гадаад ертөнц хоёрын харилцан хамаарал, нийгмийн шударга байдал, ёс зүй гэж юу болох, чиний үзэл бодол, чиний сонголт зөвхөн орон нутгийн төдийгүй, цаашлаад өөрийн улсын, бүр энэ дэлхийн амьдралд ямар нөлөөтэй болох тухай мэдлэг мэдээлэл, ойлголтыг өгдөг байна.¹⁷⁶

¹⁷⁴ <https://learning.parliament.uk/resources/>

¹⁷⁵ <https://www.byc.org.uk/uk/uk-youth-parliament>

¹⁷⁶ https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/402173/Programme_of_Study_KS1_and_2.pdf

Ахлах ангид тус хичээлээр нийгэмд идэвхтэй, оролцоотой иргэн бэлтгэхэд шаардагдах ойлголт, мэдлэг, ур чадварыг олгоход чиглэж, ардчилал, төр засаг, хууль тогтоох үйл ажиллагааны талаарх мэдлэгийг сонирхолтой байдлаар хүргэхийг зорьдог байна. Ирээдүйд нийгэмд хариуцлагатай иргэн болж төлөвших, мөнгө төгрөгөө зөв зүйтэй зарцуулах, санхүүгийн зөв шийдвэр гаргаж байх, хүний эрх ба нийгмийн хариуцлага зэрэг ойлголтыг энэхүү хичээлээр заадаг байна. Ахлах ангийн нийт сурагчдад Иргэний боловсрол хичээлээр хүний эрхийн боловсролыг багтаасан дараах мэдлэг, чадварыг эзэмшүүлэх зорилготой:

- Их Британийн төрийн тогтолцоо, ардчилсан засаглалд иргэд хэрхэн идэвхтэй оролцох талаар;
- Нийгэмд хууль тогтоомж, шүүхийн тогтолцооны гүйцэтгэх үүрэг болон хууль боловсруулах, батлах үйл явц, түүний хэрэгжилтийн талаар;
- **Хүний эрх ба нийгмийн хариуцлага; Олон талт байдал, хүртээмж; Тэгш эрх ба нийгмийн шударга ёс; Ардчилал ба идэвхтэй оролцооны талаар;**
- Цаашид олон нийтийн болон бусад нийгэмд тустай, хариуцлагатай үйл ажиллагаанд оролцох идэвх, сонирхлыг төрүүлэх, хөгжүүлэх, хэвшүүлэх талаар;
- Асуудалд олон талаас нь нухацтай хандах, улс төрийн сэдвээр хэлэлцүүлэг өрнүүлэх, өдөр тутмын мөнгө санхүүгийн асуудлаа зөв зүйтэй зохицуулах зэрэг болно.¹⁷⁷

2. БНСУ

Хүний эрхийн боловсрол олгодог байгууллагууд

Хүний эрхийн үндэсний комисс (National Human Right Commission) БНСУ-д 2001 онд Хүний эрхийн үндэсний комисс байгуулагдсан ба уг байгууллага нь тус улсын дагаж мөрддөг олон улсын хүний эрхийн конвенц, гэрээнүүдэд тусгагдсаны дагуу хүний нэр төр, үнэ цэнэ, эрх чөлөөг дээдэлж, хүний эрхийг баталгаажуулах үүрэгтэй.¹⁷⁸

Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуулийн 1-р зүйлд хүний нэр төр, үнэ цэнийг хамгаалж, ардчиллын үндсэн зарчмыг баримтлахад хүний эрхийн үндэсний комиссыг байгуулж, хүний халдашгүй дархан эрхийг хамгаалах үйлсэд зориулна гэж заасан. Мөн үндсэн чиг үүрэгт нь олон нийтэд хүний эрхийн боловсрол олгох талаар орсон байдаг ба энэ талаар Засгийн газар, иргэний нийгмийн байгууллагууд, НҮБ-ын хүний эрхийн байгууллагуудтай хамтран ажилладаг.

Хүний эрхийн сургалтын институт (Human Rights Training Institute) Хүний эрхийн сургалтын институт нь хүний эрхийн талаар заадаг сургагч багш нарыг бэлдэхээс гадна иргэн бүрийг хүний эрхийн боловсрол эзэмшихэд шаардагдах орон зайг хангадаг байгууллага юм. Тус институтын сургалтын хөтөлбөрт Хүний эрхийн үндэсний комисст тулгарч байгаа өнөөгийн сэдвүүдийн дагуу мэдлэг, ойлголтыг шингээж өгснөөр хүний эрхийн чанартай боловсрол олгох, хүний эрхийн таатай соёлыг төлөвшүүлэхэд чухал үүрэг гүйцэтгэдэг.

Кибер хүний эрхийн сургалтын төв (Cyber Human Rights Training Center) Хүний эрхийн боловсролын эрэлт хэрэгцээ тасралтгүй нэмэгдэж байгаатай холбогдуулан Хүний эрхийн үндэсний комиссоос уг сургалтын төвийг байгуулж, зайны сургалтын системийг бий

¹⁷⁷ <https://www.gov.uk/government/publications/national-curriculum-in-england-citizenship-programmes-of-study>

¹⁷⁸ <https://www.humanrights.go.kr/site/main/index002>

болгосон. Үүгээр багш хөгжүүлэх хөтөлбөр явуулж хүний эрхийн багш нарыг бэлдэхээс гадна олон нийтэд зориулсан хөтөлбөр хэрэгжүүлдэг. 2020 онд КОВИД-19 цар тахлын улмаас бүлгийн сургалтыг бүрэн цахим хэлбэрт шилжүүлж, өмнө нь биеэр ирж суудаг байсан сургалтуудыг хоёроос дээш хоногийн тусгай сургалтын хөтөлбөрөөр сольсон байна.

Хүний эрхийн боловсролын агуулга

Кибер хүний эрхийн сургалтын төвөөс явуулдаг хүний эрхийн боловсролын талаар олон нийтэд олгодог түгээмэл контентод дараах агуулга багтдаг.

- "Хүний эрхийг ойлгох нь" сэдвийн хүрээнд хүний эрхийн талаарх үндсэн ойлголт олгох;
- "Хүйсээр ялгаварлан гадуурхахаас урьдчилан сэргийлэх" сэдвийн хүрээнд хүйсээр ялгаварлан гадуурхалт, бэлгийн мөлжлөг, бэлгийн дарамтын талаар цогц ойлголт өгч, эдгээр үйлдлийг таслан зогсоох;
- "Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг ялгаварлан гадуурхахаас урьдчилан сэргийлэх" сэдвийн хүрээнд хөгжлийн бэрхшээл ба хүний эрхийн мэдлэгийг дээшлүүлэх замаар хөгжлийн бэрхшээлтэй холбоотой ялгаварлан гадуурхахаас урьдчилан сэргийлэх;
- "Захиргаа ба хүний эрх" сэдвийн хүрээнд захиргааны бодлогыг хэрэгжүүлэх явцад хүний эрхтэй холбоотой гарч болзошгүй нөхцөл байдал, шийдвэрийг хэлэлцдэг.¹⁷⁹

Харин хүний эрхийн сургалтын институтээс явуулдаг хүний эрхийн сургагч багш хөгжүүлэх хөтөлбөр анхан шатны нэг ба хоёрдугаар үе, дунд, гүнзгий гэсэн 4 үе шаттай бөгөөд 12 хоног үргэлжилдэг. Түүнээс гадна бүлгээр ордог дөрвөн сарын курс бүхий 101 удаагийн урт хугацааны, гүнзгийрүүлсэн сургалт байх ба үүнд, хүний эрх, эрх чөлөөний эрх, нийгмийн эрх, тэгш эрх, олон улсын хүний эрхийн тогтолцоо, хүний эрхийн үндэсний байгууллагуудын тухай хичээлүүд ордог. Дунд болон ахисан түвшний хөтөлбөрүүдэд оролцогчид багшлах арга зүйгээ шалгуулснаар багшлах эрхтэй болдог.¹⁸⁰

Хүний эрхийн боловсролд парламентын оролцоо

Хүний эрхийн үндэсний комиссын тухай хуулийн 19 ба 26-р зүйлд тус комисс нь хүний эрхийн ойлголтыг олон нийтэд таниулж, хүний эрхийн боловсролын үйл ажиллагаа явуулж, хүний эрхийн талаар сурталчилна гэж заасан. Хүний эрхийн үндэсний комисс нь 11 комиссараас бүрдэх ба Комиссаруудын 4 нь Үндэсний Ассамблейн гишүүн байх ба 4-ийг нь БНСУ-ын Ерөнхийлөгч томилж, 3-ыг нь Дээд шүүхийн ерөнхий шүүгчийн санал болгосноор БНСУ-ын Ерөнхийлөгч баталдаг. Комиссарын бүрэн эрхийн хугацаа 3 жил байх бөгөөд нэг удаа дахин сонгогдох боломжтой. Гишүүд хүйсийн тэнцвэртэй байдлыг хадгалж нэг хүйсийн гишүүд 60 хувиас хэтрэхгүй байх ёстой. Хүний эрхийн үндэсний комиссын даргыг Үндэсний Ассамблейгаар хэлэлцэж Ерөнхийлөгч баталдаг байна.

Парламентын боловсролын хөтөлбөрт хүний эрхийн боловсролыг багтаасан эсэх

БНСУ-ын Үндэсний Ассамблейн Тамгын газрын харьяанд байдаг Сургалтын Институт нь хууль, эрх зүйн сургалтыг явуулдаг ба тус институт нь төрийн албан хаагчид болон орон

¹⁷⁹<https://www.humanrights.go.kr/site/program/board/basicboard/view?currentpage=4&menuid=002002001&pagesize=10&searchcategory=education&boardtypeid=7003&boardid=7400732>

¹⁸⁰<https://www.humanrights.go.kr/site/program/board/basicboard/view?menuid=002003003001&pagesize=10&boardtypeid=7017&boardid=7607209>

нутгийн зөвлөл, иргэдийн зөвлөлд эрх зүйн боловсрол олгох сургалт явуулдаг байна. Тус институт нь Үндэсний Ассамблейн Тамгын газрын Захиргааны асуудал хариуцсан нарийн бичгийн даргын удирдлагад ажилладаг.¹⁸¹

Үндэсний Ассамблейн сургалтын хэлтсээс зохион байгуулдаг цахим сургалтын хөтөлбөр дараах ерөнхий агуулгатай байдаг.¹⁸²

- Мэргэшүүлэх боловсрол;
- Хууль тогтоомжийн тухай хууль, төсвийн төсөл батлах үйл явцын тухай ойлголт, үндсэн хууль, захиргааны эрх зүй гэх мэт сургалтууд;
- Мэдээлэл зүйн боловсрол;
- Бусад (хувь хүний хөгжлийн чадвар эзэмшүүлэх сургалтууд);
- Хууль, эрх зүйн заавал эзэмших боловсрол;
- **Хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх, хөгжлийн бэрхшээлээр ялгаварлан гадуурхахаас сэргийлэх сургалт.**¹⁸³

Үүнээс хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх, хөгжлийн бэрхшээлээр ялгаварлан гадуурхахаас сэргийлэх сэдвүүд нь хүний эрхийн боловсролын ойлголтод хамаарна.

Үндэсний Ассамблейн Сургалтын Институт нь өөрийн бие даасан цахим хуудастай ба төрийн албан хаагчид, холбогдох байгууллагын ажилчид болон энгийн иргэд хөтөлбөрийн дагуу цахимаар бүртгүүлэн хамрагдах боломжтой байдаг.

Солонгосын Хүний эрхийн үндэсний комисс нь хүний эрхийн тухай олон нийтийн мэдлэг ойлголтыг нэмэгдүүлэх хүний эрхийн боловсрол, сургалт зохион байгуулах дараах чиглэлийн үйл ажиллагаа явуулах ба Үндэсний ассамблейн гишүүдийг үүнд татан оролцуулж болдог.¹⁸⁴

- Бага, дунд, их сургууль болон бусад боловсролын хөтөлбөрт хүний эрхийн зарчмуудыг нэгтгэн хэрэгжүүлэх талаар санаачлан ажиллах;
- Төрийн албаны шалгалт зэрэг сонгон шалгаруулалт, үнэлгээнд хүний эрхийг чухал шалгуур болгох талаар үйл ажиллагаа санаачлан хэрэгжүүлэх;
- Соёлын бүтээл, ном хэвлэлээр дамжуулан нийгэмд хүний эрхийн соёл бүрдүүлэх;
- Хүний эрхийн тухай мэдээллээр хангах хүний эрхийн номын сан ажиллуулах зэрэг үйл ажиллагааг хэрэгжүүлдэг.

Комисс мөн дараах үйл ажиллагааг санал болгодог. Үүнд:

- Прокурор, хорих байгууллага, цагдаагийн албан хаагчдад хүний эрхийн боловсрол олгох;
- Хүний эрхийн судалгааны сургууль, төвийг ажиллуулах;
- Хүний эрхийн боловсролын төвийг ажиллуулах;
- Хүний эрхийн тухай кино, хүүхэлдэйн киног боловсруулах, түгээх зэрэг болно.

¹⁸¹ Парламентын боловсрол олгож буй гадаадын зарим орны туршлага СТ-20/204

¹⁸² <https://training.assembly.go.kr:448/ecms/view/defHtmlContentsView.do>

¹⁸³ <https://training.assembly.go.kr:448/ecms/view/defHtmlContentsView.do>

¹⁸⁴ Хүний эрхийн үндэсний байгууллагуудын гарын авлага. Asia Pacific Forum. 2013 https://apf-prod.s3.amazonaws.com/media/resource_file/Human_Rights_Education_Manual_for_NHRIs_Mongolian.pdf?AWSAccessKeyId=AKIA57J6V557ISASX34R&Signature=5MOva2zqjVoTKdzOSmz5jbXidV%3D&Expires=1633403469

Ерөнхий боловсролын сургалтын хөтөлбөрөөр дамжуулан хүний эрхийн боловсрол олгож буй туршлага

Тус улсын Боловсролын Яам, Хүний эрхийн үндэсний комисс, Сургуулийн хөтөлбөр ба үнэлгээний хүрээлэн болон бусад төрийн бус байгууллагуудын зүгээс хамтран хүний эрхийн боловсролыг ерөнхий боловсролын сургуулиудад зохион байгуулдаг.¹⁸⁵

Хүний эрхийн боловсролын талаарх ойлголтыг 3-6-р ангиас эхлэн өгдөг ба хүний амь, амьдралыг хүндэтгэх, эцэг эх, ахмад настнаа хүндэтгэх, шударга ёс, ардчилал, энх тайван, халамж, хариуцлага гэх мэт сэдвүүдийн хүрээнд заадаг. Мөн шинэчилсэн сургалтын хөтөлбөрт санал өгөх эрх, хүрээлэн буй орчныг хамгаалж, экологийн тэнцвэртэй орчинд амьдрах эрх, ардчилал, олон нийтийн ажилд оролцох эрх чөлөө, иргэний үүрэг зэрэг ойлголтыг багтаасан байна.

Ёс суртахууны боловсролыг 7-10-р ангид ордог. Үүнд хүний эрхийн талаарх дараах сэдвүүдийг тусгасан байдаг. Үүнд хувь хүний онцлогийг хүндэтгэх, аз жаргалтай байх эрх, хувь хүний хөгжил, эцэг эхээ хүндэтгэх, гэр бүл, ах дүүсээ хайрлах, нийгмийн хариуцлага, шударга байдал, тэгш байдал, ардчилал, хувь хүний үзэл, либерализм, сайн дурын ажил олон нийтийн ашиг сонирхол, нийгмийн үүрэг гэх мэт орно. Гэхдээ ёс суртахууны боловсрол нь хүний нэр төр, өмчлөл гэх мэт хүний эрхийн ойлголтыг системтэйгээр хөгжүүлдэггүй дутагдалтай талтай байна. Ёс суртахууны боловсрол нь Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал, Хүүхдийн эрхийн тухай олон улсын конвенц, Хүний эрхийн олон улсын хуулийн төслийг шууд заадаггүй ч эдгээр баримт бичгүүд дээр суурилан үндэсний сургалтын хөтөлбөрт оруулахыг зорьдог.

3. АВСТРАЛИ

Австрали Улс нь НҮБ-ыг үүсгэн байгуулагч гишүүн орон бөгөөд 1945 онд НҮБ-ын дүрмийг хэлэлцэхэд чухал үүрэг гүйцэтгэж, мөн Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалыг боловсруулахад оролцсон 8 улсын нэг нь билээ. 1948 онд Австрали Улсаас НҮБ-д суугаа төлөөлөгчдийн тэргүүн доктор Х.В.Эватт Ерөнхий Ассамблейн Ерөнхийлөгч болж уг тунхаглалыг батлах ажлыг удирдан ажиллаж байсан юм. Австрали Улс нь хүний эрхийн олон улсын гол баримт бичгүүдийн ихэнхийг соёрхон баталсан. Хүний эрхийн үндсэн долоон гэрээ болох Иргэний болон улс төрийн эрх, Эдийн засаг, нийгэм соёлын эрх, хүүхдийн эрх, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенц болон эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах тухай конвенц, арьс өнгөөр ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах тухай конвенц, эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцэд нэгдэн орсон.

Хүний эрхийн боловсрол олгоход парламентын оролцоо

Австрали Улсын Засгийн газар нь хүний эрхийн боловсролын дэлхийн хөтөлбөрт нийцүүлэн бага, дунд, ахлах болон их дээд, мэргэжлийн сургуулийн сургалтын хөтөлбөр буюу албан боловсролын хөтөлбөрийг боловсруулан баталдаг. Парламент нь бүх шатны боловсролын хууль тогтоомжийг батлахдаа хүний эрхийн боловсролын эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх, хяналт тавих чиг үүрэгтэй.

¹⁸⁵https://www.hurights.or.jp/archives/human_rights_education_in_asian_schools/section2/2000/03/korea-improving-human-rights-education-in-schools.html

1. Парламентын Хүний эрхийн хамтарсан хороо (Parliamentary Joint Committee on Human Rights)¹⁸⁶

2011 онд Хүний эрхийн тухай хуулийн дагуу Парламентын Хүний эрхийн хамтарсан хороог байгуулсан бөгөөд хорооны үндсэн чиг үүрэг нь тус улсын хуулийн төсөл, хууль тогтоомж нь нэгдэж орсон хүний эрхийн үндсэн 7 гэрээнд нийцэж байгаа эсэхийг судалж, тайлан дүгнэлтээ Парламентын хоёр танхимд танилцуулдаг. Хорооны тайлан дүгнэлтийг хорооны цахим хуудсанд нийтэлдэг.

2. Парламентын боловсролын газар (Parliamentary Education Office)¹⁸⁷

Парламентын боловсролын газар нь Сенатын танхимын Клеркийн удирдлагад харьяалагдах бөгөөд Парламентын боловсрол олгох чиг үүрэгтэй байгууллага юм. Боловсролын газар нь бүх насныханд зориулсан РЕО¹⁸⁸ хөтөлбөр төлөвлөгөөтэй сургалт зохион байгуулдаг. Хөтөлбөрийн агуулга нь:

- Ардчилал
- Хууль тогтоомжийн талаарх мэдлэг олгох
- Парламентын чиг үүрэг
- Засгийн газрын чиг үүргийн талаар мэдлэг олгоно.

Сургуулийн Мини Парламентын хөтөлбөрийн (School Parliament)¹⁸⁹ хүрээн дэх сургалтыг иргэний боловсролын мэргэжлийн багш нар, Парламентын хуралдаан зохион байгуулах хэлтсийн ажилчид зохион байгуулдаг. Сургалтын үйл ажиллагааг:

- Сургуулийн орчинд мини Парламент зохион байгуулах;
- Парламентын ордонтой танилцах аялал;
- Цахим хэлэлцүүлэг хийх;
- Парламентын боловсролын цахим хичээлд хамрагдах;
- Ангийн хэлэлцүүлэг хийх;
- Иргэний боловсрол, иргэний сургалтыг зохион байгуулах хэлбэрээр сургалтыг олгодог байна. Энэхүү сургалтыг олгосноор үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх эвлэлдэн нэгдэх, шашин шүтэх, эс шүтэх, эрх тэгш байдал болон сонгох сонгогдох эрх зэрэг хүний эрх, эрх чөлөөний талаар давхар хүний эрхийн боловсролыг олгодог байна.

3. Хүний эрхийн комисс (Australian Human Rights Commission)¹⁹⁰

Австралийн Холбооны Парламент нь 1986 онд Хүний эрхийн комиссын тухай хууль (Australian Human Rights Commission Act 1986)¹⁹¹-ийн дагуу тус улсын Хүний эрхийн комиссыг байгуулсан юм. Комисс нь хүний эрхийн боловсрол олгох үйл ажиллагааг үндэсний хэмжээнд хэрэгжүүлэх, хяналт тавих чиг үүрэгтэй бөгөөд тус комиссын хүний эрхийн боловсрол олгох үйл ажиллагааны талаарх тайланг үндэслэн Парламент тухайн асуудлаар хууль тогтоомжийг сайжруулах замаар хүний эрхийн боловсрол олгох үйл ажиллагаанд оролцдог. Хүний эрхийн комисс нь албан бус боловсрол олгох чиг үүргийг

¹⁸⁶ Parliamentary Joint Committee on Human Rights
https://www.aph.gov.au/Parliamentary_Business/Committees/Joint/Human_Rights

¹⁸⁷ Parliamentary Education Office <https://peo.gov.au/>

¹⁸⁸ PEO- Parliament Education Office

¹⁸⁹ School Parliament <https://www.parliament.act.gov.au/visit-and-learn/resources/general/school-parliament/#Assembly%20education%20and%20engagement%20program>

¹⁹⁰ Australian Human Rights Commission <https://humanrights.gov.au/about>

¹⁹¹ Australian Human Rights Commission Act 1986
<https://compliance.une.edu.au/directory/summary.php?legislation=633>

хэрэгжүүлж, албан боловсролын хүрээнд хүний эрхийн боловсрол олгож буй Засгийн газрын ажилд хөндлөнгийн хяналт тавьдаг. Хүний эрхийн комисс нь хүний эрхийн талаарх боловсролыг олгохдоо:

Сургуулийн өмнөх боловсролд хүний эрхийн боловсрол-Австралийн хүүхдийн байгууллага (Early Childhood Australia) тай хамтран бага насны хүүхдийн эрхийг дэмжих хөтөлбөрийн хүрээнд цахим ном, хөдөлгөөнт дүрсжүүлсэн дуу, зурагт хуудас, сурган хүмүүжүүлэгчийн гарын авлага зэргээр ханган ажилладаг.

Ажил олгогчдод-Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрх: Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн ажлын чадавхыг бэхжүүлэх хөтөлбөр боловсруулан сургагч багшийн гарын авлага, суралцагсдын гарын авлагаар ханган ажилладаг.

4.Хүний эрхийн боловсролын зөвлөл¹⁹² (*Australian Council for Human Rights education*)¹⁹³ нь хүний эрхийн боловсролыг түгээхээр багш, эрдэмтэн, судлаачид, олон нийтийн гишүүдээс бүрдсэн бие даасан байгууллага юм. Зөвлөл нь Холбооны болон мужийн Засгийн газар, тэдгээрийн боловсролын асуудал хариуцсан газар, хэлтэс, хүний эрхийн үндэсний комисс, хороодтой хүний эрхийн боловсролын тодорхой хөтөлбөрийг сурталчлах чиглэлээр хамтран ажилладаг.

Хүний эрхийн боловсрол олгох хөтөлбөрүүд¹⁹⁴

Австрали Улс нь дотооддоо Хүний эрхийн боловсролын талаарх үндэсний хөтөлбөрийг батлаагүй бөгөөд дэлхийн хөтөлбөрийг шууд эх сурвалж болгон хэрэгжүүлж байна. Харин Засгийн газар нь албан боловсролын хүрээнд сургалтын хөтөлбөр боловсруулахдаа Хүний эрхийн боловсролын дэлхийн хөтөлбөрт нийцүүлэн баталдаг ажээ.

1. Дунд сургууль дахь хүний эрхийн боловсрол

Бага, дунд сургуулийн хичээлийн хөтөлбөрт бусдыг хүндэтгэх, гэр бүлийн хүчирхийллийн талаарх ойлголт мэдлэг олгох хичээлийг оруулж, хүн хүнээ хайрлах, хүндэтгэх, хүйсийн эрх тэгш байдлын талаар зааж сургахаас гадна багш нараасаа үлгэр дуурайл авах, гэр бүлийн харилцаа, оролцоог сайжруулах замаар ирээдүйд гарч болох гэр бүлийн хүчирхийллээс сэргийлэхийг зорьж байна. Засгийн газар нь энэ хөтөлбөрөө Үндэсний хүүхдийн комиссар (National Children's Commissioners)¹⁹⁵ -тай хамтран хэрэгжүүлдэг. Ахлах сургуулийн сурагчдад газар зүй, түүх, нийгэм, англи хэл, иргэний боловсрол, эрх зүй судлал, хүмүүнлэгийн ухааны хичээлийн хөтөлбөрөөр дамжуулан хүний эрхийн боловсрол олгодог байна.

2. Дээд сургууль дахь хүний эрхийн боловсрол

Австралийн үнэт зүйл болох оюутнуудад хүний эрхийн талаар мэдлэг олгох, бусдын эрхийг хүндлэх, нийгмийн үйл ажиллагаанд идэвхтэй оролцох, хүмүүсийн эрхийг хүндэтгэх, өөрсдийн зан төлөв, хандлагыг өөрчлөх, хүний бүх эрхийн талаар цогц боловсрол олгох тал дээр маш их анхаардаг. Хичээлийн хөтөлбөрт тусгахаас гадна эерэг үйл ажиллагааны стратеги боловсруулах, эмзэг бүлгийн хүмүүсийг дэмжих, орон нутгийн оюутнуудад тэтгэлэг олгох, элсэлтийн тусгай шалгалт авах, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн суралцах орчин нөхцөлийг бүрдүүлэх гэх мэт бусад үйл ажиллагаагаар ч хүний

¹⁹² Australian Council for Human Rights education <https://humanrights.gov.au/>

¹⁹³ Australian Council for Human Rights education <https://humanrightseducationaustralia.com/about-achre/>

¹⁹⁴ Human rights education and training <https://humanrights.gov.au/our-work/education/human-rights-education-and-training>

¹⁹⁵ National Children's Commissioners <https://www.dss.gov.au/our-responsibilities/families-and-children/publications-articles/national-children-s-commissioner>

эрхийн боловсрол олгоход анхаарч ажилладаг. Мөн их дээд сургуулийн багш нарын дунд эрх тэгш байдлыг хангах зорилгоор эмэгтэйчүүдийн ажиллах нөхцөлийг бүрдүүлдэг. Хүний эрхийн судалгаа, сургалтын хувьд хууль зүйн сургуулиуд нь хүний эрхийн боловсролын төвүүдтэй байдаг. Зарим нь хүний эрхийн боловсролын хичээлийг хүмүүнлэгийн ухааны хичээлийн нэг хэсэг болгон заадаг. Жишээ нь: Куртин их сургуулийн Хүний эрхийн боловсролын төв¹⁹⁶, эсхүл Сиднейн их сургуулийн Энхтайван, зөрчилдөөн судлалын төв гэх мэт болно.

3. Төрийн албан хаагчдын хүний эрхийн боловсрол

Австралийн Төрийн албаны зөвлөл (Australian Public Service Commission)¹⁹⁷ нь жилд 3 удаа уулзалт, семинар зохион байгуулж, төрийн албан хаагчдад хүний эрхийн албан болон албан бус боловсрол олгох үйл ажиллагааг Хүний эрхийн Үндэсний Комисс болон Хүний эрхийн боловсролын Үндэсний хороотой хамтран хэрэгжүүлдэг бөгөөд үүнийг Засгийн газар санхүүжүүлдэг.

4. Мэргэжлийн боловсрол, сургалтын салбарт хүний эрхийн боловсрол олгох

Австрали Улсын хэмжээнд Техникийн болон нэмэлт боловсрол (Technical and Further Education) олгох сургалтаар дамжуулан хүний эрхийн боловсрол олгох үйл ажиллагааг зохион байгуулдаг.

5. Бизнес эрхлэгчдийн хүний эрхийн боловсрол

Бизнес эрхлэгчид болон ажил олгогчдод ажлын байрны олон талт байдлыг дэмжих, ялгаварлан гадуурхалтын эсрэг хуулиар хүлээсэн үүргээ биелүүлэхэд туслах зорилготой онлайн төв ажиллуулдаг.

Онлайн төвийн чиг үүрэг:

- Ажлын байран дахь ялгаварлан гадуурхлаас сэргийлэхийн тулд туршлага солилцох, холбогдох хууль тогтоомжийг сурталчлах;
- Аж ахуйн нэгжүүдийн үйл ажиллагаанд хүний эрхийн баримт бичгийг мөрдүүлэх;
- Жендэрийн тэгш байдлыг хангах, хөгжлийн бэрхшээлтэй, ахмад настай хүмүүсийг ажилд авах, ажлын байраар хангах, ажлын байрны соёлыг түгээх тал дээр хяналт тавин зөвлөгөө, дэмжлэг үзүүлдэг.

Хүний эрхийн үндэсний комиссын хяналт, удирдлаган дор хүний эрхийн боловсрол олгох онлайн төвийн үйл ажиллагаа явагддаг.

6. Хүний эрхийн боловсрол олгох төрийн бус байгууллагууд

Хүний эрхийн чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг төрийн бус байгууллагууд нь хүний эрхийн боловсрол олгох сайн хөтөлбөрүүдтэй байдаг. Жишээ нь: Орогнол хүсэгчдийн бүртгэлийн төв болон цагаачдын байгууллагууд, хуулийн нийгэмлэгүүд, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд чиглэсэн, хүйсийн болон бэлгийн өөр чиг баримжаатай хүмүүсийн эрхийг хамгаалсан, аливаа ялгаварлан гадуурхалттай тэмцсэн зэрэг төрийн бус байгууллагууд, мөн ажлын нөхцөл байдалд хяналт тавих үйлдвэрчний эвлэл нь өөр өөрсдийн үйл ажиллагааны хамрах хүрээ, зорилтот бүлэгтээ хүний эрхийн боловсрол олгох үйл ажиллагааг тогтмол явуулдаг байна.

¹⁹⁶ Human Rights Education in Western Australia <https://humanrightseducationaustralia.com/across-the-country-western-australia/>

¹⁹⁷ Australian Public Service Commission <https://www.apsc.gov.au/>

Дэлхийн хүний эрхийн боловсролын хөтөлбөрийн Дөрөвдүгээр үе шатны хүрээнд Австрали Улсын авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээ:¹⁹⁸

Тогтвортой хөгжлийн зорилтын 8.7 зорилтын хүрээнд Австралийн Хүний эрхийн комисс нь дэлхийн нийтийн анхааралд байгаа орчин үеийн боолчлолд анхаарлаа хандуулж ялангуяа хөдөө аж ахуй, барилга, үйлдвэр, бизнесийн салбар болон хувийн ажил олгогч нарын дунд хөдөлмөрийн боолчлол их байгаад хүний эрх зөрчигдөж байгаа явдлыг таслан зогсоохыг зөвлөж байна.

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

¹⁹⁸ Australian human rights commission submission to office of the high commissioner for human rights (ohchr) https://www.ohchr.org/documents/issues/education/training/fourthphase/targetsectorsnhris/australian_human_rights_commission.pdf

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

Австрали

- Australian Human Rights Commission Act 1986
<https://compliance.une.edu.au/directory/summary.php?legislation=633>
- Human rights education and training <https://humanrights.gov.au/our-work/education/human-rights-education-and-training>
- National Children’s Commissioners <https://www.dss.gov.au/our-responsibilities/families-and-children/publications-articles/national-children-s-commissioner>
- Human Rights Education in Western Australia
<https://humanrightseducationaustralia.com/across-the-country-western-australia/>
- Australian Public Service Commission <https://www.apsc.gov.au/>
- Australian Council for Human Rights education
<https://humanrightseducationaustralia.com/about-achre/>

БНСУ

- National Human Rights Commission of Korea
<https://www.humanrights.go.kr/site/main/index002>
- Cyber Human Rights Education
<https://www.humanrights.go.kr/site/program/board/basicboard/view?currentpage=4&menuid=002002001&pagesize=10&searchcategory=education&boardtypeid=7003&boardid=7400732>
- NHRCK Annual Report 2020
<https://www.humanrights.go.kr/site/program/board/basicboard/view?menuid=002003003001&pagesize=10&boardtypeid=7017&boardid=7607209>
- Training at assembly <https://training.assembly.go.kr:448/ecms/view/defHtmlContentsView.do>

Их Британи

- Equality and Human Rights Commission <https://www.equalityhumanrights.com/en>
- House of Commons, House of Lords, Joint Committee on Human Rights. Enforcing human rights. Tenth Report of Session 2017–19.
<https://publications.parliament.uk/pa/jt201719/jtselect/jtrights/669/669.pdf>
- The British Institute of Human Rights. <https://www.bih.org.uk>
- Equality and Human Rights Commission <https://www.equalityhumanrights.com/en/equality-act/know-your-rights>
- Joint Committee on Human Rights <https://committees.parliament.uk/committee/93/human-rights-joint-committee/role/>
- The parliamentary committee as promoter of human rights: The UK’s Joint Committee on Human Rights. Commonwealth Human Rights Initiative 2007.
https://www.humanrightsinitiative.org/publications/hradvocacy/parliamentary_committee_as_promoter_of_hr.pdf

Бусад

- СТ-21/411 Монгол Улсын Үндсэн хуулиар олгогдсон хүний эрх ба хүний эрхийн боловсрол
- СТ-20/204 Парламентын боловсрол олгож буй гадаадын зарим орны туршлага
- Хүний эрхийн боловсрол: Хүний эрхийн байгууллагуудын гарын авлага, 2013 он
- Parliaments and human rights